

Реформування сектора безпеки та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

Осмищення результатів процесу
нарощування потенціалу у сфері
ГЗН у мирний час

**Меган Бастік і
Марта Гіттоні**

Подяки

Цей звіт було підготовлено Меган Бастік (Megan Bastick) і Мартою Гіттоні (Marta Ghittoni) в рамках проєкту «Удосконалення політики та практики у сфері управління сектором безпеки та реформування сектора безпеки (УСБ/РСБ)» (Enhancing SSG/R Policy & Practice). Розділ про Малі значною мірою спирається на роботу Сафіату Діалло Дrame (Safiathou Diallo Dramé) та Сулеймана Ніаре (Souleymane Niaré), опубліковану в окремому звіті в рамках цього проєкту. Розділ про Україну значною мірою спирається на роботу наших партнерів з «ЮрФем» Христини Кіт, Катерини Шуневич, Дарії Росохатої та Ярини Бушак, яка також була опублікована в окремому звіті в рамках цього проєкту. До звіту також додав інформацію експертний семінар, скликаний в офісах Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС) в Женеві 10 жовтня 2024 року, який зібрав наших партнерів-дослідників з Малі та України, експертів з офісів ДКЗС у Буркіна-Фасо та Нігері та 35 женеvських експертів з ООН, МКЧХ та МФЧХ, неурядових організацій, наукових кіл та ДКЗС. ДКЗС дякує всім, хто так щедро ділився своїм досвідом та брав участь у цьому процесі обміну знаннями.

Про проєкт «Удосконалення політики та практики у сфері УСБ/РСБ»

Проєкт «Удосконалення політики та практики у сфері УСБ/РСБ» є частиною багаторічного стратегічного партнерства між Міністерством закордонних справ Нідерландів та ДКЗС. Проєкт дає змогу ДКЗС та Міністерству закордонних справ Нідерландів спільно визначати та досліджувати нові питання, що стосуються управління сектором безпеки та реформування сектора безпеки (УСБ/РСБ). Він об'єднує дослідників, політиків і практиків з метою створення переконливих доказів сприяння УСБ/РСБ стабільності та розвитку.

Про ДКЗС

ДКЗС, Женевський центр управління сектором безпеки, було створено з метою посилення безпеки держав і їх населення в рамках демократичного управління, верховенства права, поваги до прав людини та ґендерної рівності. З моменту свого заснування у 2000 році ДКЗС робить внесок у забезпечення стабільнішого миру та розвитку, допомагаючи державам-партнерам і міжнародним суб'єктам, які підтримують ці держави, покращити управління їхнім сектором безпеки шляхом проведення інклюзивних та колективних реформ. Він створює інноваційні продукти знань, просуває норми та передову практику, надає юридичні та політичні поради та підтримує нарощування потенціалу як державних, так і недержавних суб'єктів сектора безпеки.

©ДКЗС 2024. Усі права захищено
ISBN номер 9789292227715
Дизайн: Nadia Joubert

Видавець

ДКЗС – Женевський центр управління сектором безпеки
Дім Миру
Шемен Ежен-Ріго 2Е
CH-1202 Женева, Швейцарія

Для отримання додаткової інформації

+41 22 730 94 00
info@dcaf.ch
www.dcaf.ch

Зміст

Скорочення	4
Резюме проекту	5
Розділ 1: Вступ	7
Розділ 2: Як слід розуміти зв'язки між реагуванням сектора безпеки на СНПК та РСБ	10
Розділ 3: Малі	22
Розділ 4: Україна	32
Розділ 5: Висновки та рекомендації	45
Список використаної літератури	53
Додаток 1: Список учасників експертного семінару	62

Скорочення

СНПК	сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом
ОГС	організація громадянського суспільства
ДКЗС	Женевський центр управління сектором безпеки
ДРК	Демократична Республіка Конго
ҐЗН	ґендерно-зумовлене насильство
МКЧХ	Міжнародний Комітет Червоного Хреста
МФЧХ	Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця
ЮрФем	Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»
MINUSMA	Багатовимірна інтегрована стабілізаційна місія ООН у Малі
НУО	неурядова організація
УСБ	Управління сектором безпеки
РСБ	Реформування сектора безпеки
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ЖМБ	Жінки, мир і безпека
НПД ЖМБ	Національний план дій з виконання резолюцій Ради Безпеки ООН "Жінки, мир, безпека"

Резюме проекту

Використання превентивної сили верховенства права має важливе значення для запобігання сексуальному насильству та забезпечення повної реалізації прав жінок на безпечну та ефективну участь у суспільному житті, а також у процесах розбудови миру та примирення. Сектор безпеки та правоохоронні органи знаходяться на передовій реагування.¹

У цьому дослідженні ретельно розглядається припущення про те, що ініціативи щодо реформування сектора безпеки (РСБ), спрямовані на ґендерну рівність і запобігання ґендерно-зумовленому насильству (ҐЗН), покращують реагування сектору безпеки на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК) під час збройного конфлікту. За допомогою інтерв'ю, опитування та аналізу документації оцінюється вплив в 2024 році міжнародно підтримуваного процесу нарощування потенціалу органів поліції та правосуддя щодо ҐЗН і СНПК, який відбувався в Малі та Україні протягом 2017–2022 років. Виносячи свої висновки та результати аналізу для ширшого експертного діалогу, авторки цього дослідження виділяють ряд заснованих на фактичних даних рекомендацій щодо зміцнення підходів РСБ та ініціативи «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ) до ҐЗН та СНПК та політики, керівних принципів та планування РСБ загалом. Це дослідження є частиною проекту ДКЗС «Ініціатива з удосконалення політики та практики у сфері УСБ/РСБ», який фінансується Міністерством закордонних справ Нідерландів.

У Малі ініціативи щодо нарощування потенціалу РСБ, які здійснюють такі міжнародні організації, як ДКЗС і MINUSMA (Багатовимірна інтегрована стабілізаційна місія ООН у Малі), покращили обізнаність поліції та жандармерії щодо ґендерно-зумовленого насильства та сексуального насильства. Однак зусилля щодо РСБ часто були зосереджені на технічних навичках, а не на цілісних інституційних змінах. Скромні ресурси та кадри, неадекватні закони,

¹ «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2023 р.» (Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 2023), пункт 20, <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/SG-REPORT-2023SPREAD-1.pdf>.

упередженість і стигматизація обмежують вплив процесу нарощування потенціалу у сфері ГЗН. Дослідження виявило потребу в більш ретельно контекстуалізованих, локальних і довгострокових підходах до РСБ.

Україна досягла успіхів у боротьбі з СНПК через свою систему правосуддя, зокрема через Офіс Генерального прокурора. Цей офіс, а також навчальні центри для прокурорів та суддів скористалися підтримкою ДКЗС та агентств ООН у нарощування потенціалу щодо ГЗН та СНПК. Міжнародний процес нарощування потенціалу сприяв підходам, орієнтованим на постраждалих, і розумінню зв'язків між СНПК та іншими формами ГЗН. Але, незважаючи на це, залишаються прогалини в послугах підтримки постраждалих від ГЗН та перешкоди для правосуддя. Більше того, зараз реагуванню на СНПК приділяється така увага, що підходи до ГЗН відстають.

Кейси Малі та України показують, що нарощування потенціалу в питаннях ГЗН до виникнення конфлікту справді готує ґрунт для кращого реагування на СНПК. Це може сприяти інституціалізації тренінгів з ГЗН та розробці структурних заходів для боротьби з ГЗН, а також координації між громадськими організаціями, неурядовими організаціями (НУО) та суб'єктами сектора безпеки.

Вивчення впливу процесу нарощування потенціалу у сфері ГЗН та СНПК підкреслює важливість РСБ з акцентом на цінностях, ставленні та інституційних нормах, а також на знаннях і навичках. Більше того, РСБ має виходити за межі державних установ безпеки та правосуддя і включати підтримку представників НУО, що займаються адвокацією та постачальників послуг, а також неформальних громадських структур, які мають вирішальне значення для реагування на ГЗН, безпеки та правосуддя.

З точки зору політики ЖМБ, це дослідження показує важливість збереження чіткої уваги до запобігання ГЗН та СНПК. Підходи до СНПК мають бути міжсекторальними та спрямованими на розширення можливостей, а не на перетворення постраждалих на сенсацію. У роботі в напрямку ЖМБ слід і далі наголошувати на проблемах упередженості та стигматизації та прагнути задокументувати те, що приносить результат, особливо щодо зміни ставлення та організаційної культури в установах безпеки. Нарешті, функції РСБ щодо СНПК потрібно оформити в рамках ґендерно-орієнтованого, а не окремо: інституційні перетворення, які є метою ґендерно-орієнтованого РСБ, є чинниками ефективного реагування на СНПК.

Учасниця під час тренінгу ДКЗС, © Media Expertise

Розділ 1: Вступ

Питання дослідження

Основне припущення про підтримку сектору безпеки та правосуддя через реформування сектора безпеки (РСБ) полягає в тому, що розвиток інституційного потенціалу щодо запобігання насильству та реагування на нього в мирний час дозволить сектору безпеки краще захищати цивільних під час збройного конфлікту чи ескалації насильства. Зокрема, у політиці, керівних принципах і підтримці РСБ висунуто теорію про те, що там, де сектор поліції, військових та правосуддя країни були чутливі до ґендерної нерівності та ґендерно-зумовленого насильства (ҐЗН), вони матимуть бажання і можливість запобігати сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, (СНПК) та реагувати на нього. Це розуміння також є фундаментальною частиною резолюцій

Ключові питання дослідження

1. Як поліція та правосуддя реагують на СНПК?
2. Як втручання з боку РСБ, які здійснюються та/або підтримуються на міжнародному рівні – зокрема, втручання з боку РСБ, спрямовані на ґендерне питання, ҐЗН та/або СНПК – впливають на дії сектора безпеки щодо запобігання та реагування на СНПК?
3. Які уроки можна отримати для політики, керівних принципів та планування РСБ у цілому?
4. Які наслідки цих висновків на концептуалізацію Повісткою ЖМБ реформування сектора безпеки стосовно запобігання та захисту?

ООН «Жінки, мир і безпека» (ЖМБ) і формування політики. Національні плани дій ЖМБ та інституційні стратегії часто віддають пріоритет навчанню поліції та військових ґендерній проблематиці та СНПК.

У цьому дослідженні критично розглядаються деякі з цих припущень щодо впливу втручання ґендерно-орієнтованого РСБ на запобігання ҐЗН та реагування на нього, зосереджуючись на СНПК. У ньому розглядається реагування поліції та органів правосуддя на СНПК в Малі та Україні, де ініціативи РСБ були зосереджені на ґендерній рівності та ҐЗН до поточного спалаху конфлікту в кожній з країн. В дослідженні аналізується вплив цього нарощування потенціалу щодо ґендерної рівності та ґендерно-зумовленого насильства з поліцією та сектором правосуддя (навчання, але також, серед іншого, підтримка зовнішніх експертів у розробці політики, практики та навчальних програм та обмін дослідженнями та результатами аналізу) на подальші дії та реагування щодо СНПК. Авторки дослідження прагнули застосувати міжсекторальний підхід до ґендерного аналізу; наприклад, розглядати питання про те, чи заходи із запобігання та реагування відповідають особливим потребам дітей та меншин, чи визнаються жертвами особи чоловічої статі та визнається потенційна цільова

спрямованість насильства на осіб та спільноти ЛГБТІК+. Вплив власної минулої діяльності ДКЗС з нарощування потенціалу щодо ґендерних питань було оцінено разом із діяльністю інших міжнародних постачальників допомоги.

Це дослідження зосереджено на реагуванні органів поліції та правосуддя на СНПК як показовий приклад реагування сектора безпеки на ҐЗН. Таким чином авторки прагнуть задокументувати отримані уроки та розробити засновані на фактичних даних рекомендації для зміцнення політики, керівних принципів та планування РСБ і ЖМБ щодо СНПК, ҐЗН, а також запобігання та захисту в цілому. Сподіваємося, що результати та аналіз цього проекту є цінними для політичних спільнот, які займаються питаннями РСБ, ЖМБ, ґендерної рівності, запобігання насильству та захисту цивільних осіб.

Цей дослідницький проект є частиною ширшої ініціативи ДКЗС «Удосконалення політики та практики у сфері УСБ/РСБ», яка об'єднує дослідників, політиків і практиків з метою створення переконливих доказів того, як ефективно управління сектором безпеки (УСБ) і РСБ сприяють стабільності та розвитку. Ця робота фінансується Міністерством закордонних справ Нідерландів у рамках чотирирічного стратегічного партнерства з ДКЗС, спрямованого на удосконалення УСБ.

Вибір кейсу та процес дослідження

Малі та Україна є хорошими кейсами для цього аналізу, оскільки кожна країна

була об'єктом нещодавніх інтервенцій з нарощування потенціалу у сфері ҐЗН з

боку міжнародно підтримуваного РСБ, і кожна з них дозволяє проаналізувати, як перехід до ситуації більшої небезпеки та глибшого конфлікту впливає на напрацювання з нарощення цього потенціалу. Крім того, минула робота ДКЗС і поточна залученість в Україні та Малі дають унікальну можливість вивчити фактори, які дозволяють і перешкоджають потенціалу у сфері ГЗН, який нарощувався у мирний час, мати вплив під час конфлікту.

У Малі дослідження було проведено співробітником офісу ДКЗС у Бамако та зовнішнім експертом з ґендерних питань за підтримки Женевського відділу ґендерних питань та безпеки ДКЗС. У світлі минулої діяльності з нарощування потенціалу, увагу було зосереджено на таких інституціях як Police Nationale du Mali (Поліція Малі) і Gendarmerie Nationale du Mali (Жандармерія Малі). В Україні для проведення дослідження ДКЗС співпрацював з Українською асоціацією жінок-юристок «ЮрФем». Цільовими установами в Україні були Національна школа суддів України, Тренінговий центр прокурорів України та Офіс Генерального прокурора.

І в Малі, і в Україні основою для дослідження став перегляд національних рамкових програм, пов'язаних із реагуванням на СНПК та РСБ; документації, пов'язаної з зосередженими на ґендерній проблематиці, ГЗН або СНПК програмами підтримки РСБ, реалізованими протягом 2017–2022 рр.; а також документації, що підтверджує розвиток і вплив механізмів, пов'язаних

із СНПК, починаючи з 2019 року. У Малі дослідницька група провела сім інтерв'ю та опитування, зібравши дані від поліції Малі, жандармерії Малі, Єдиного центру протидії ГЗН у Бамако та ООН-Жінки. В Україні ЮрФем провели 11 інтерв'ю з працівниками Офісу Генерального прокурора, центрів підготовки прокурорів і суддів і громадських організацій та експертами, які працюють з ООН Жінки та Радою Європи.

У жовтні 2024 року ДКЗС скликав семінар експертів у Женеві, щоб поділитися висновками з Малі та України та обміркувати їх, а також розробити колективний аналіз їхнього впливу на питання проєкту щодо РСБ та реагування на СНПК. Наші партнери-дослідники з Малі та України взяли участь разом із експертами з офісів ДКЗС у Буркіна-Фасо та Нігері та 35 женецькими експертами з ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) та Міжнародної федерації товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (МФЧХ), неурядових організацій, наукових кіл та ДКЗС. Перелік учасників наведено в Додатку 1. Вхідні дані цього семінару були включені у звіт. ДКЗС надзвичайно вдячний усім, хто так щедро ділився своїм досвідом та брав участь у цьому процесі обміну знаннями.

Працівники поліції на семінарі з питань імплементації Стамбульської конвенції, © Антон Ткаченко

Розділ 2: Як слід розуміти зв'язки між реагуванням сектора безпеки на СНПК та РСБ

Функції органів поліції, прокуратури та правосуддя у запобіганні СНПК та реагуванні на нього

Якість надання послуг органами поліції та правосуддя постраждалим від сексуального насильства та інших форм ґендерно-зумовленого насильства є часто незадовільною, а рівень судового переслідування та засудження низьким. У багатьох країнах постраждалі від сексуального насильства стикаються з тим, що поліція не бажає проводити розслідування та передавати справи до суду. Поліція може не розглядати

сексуальне насильство як пріоритетну проблему порівняно з іншими формами насильства або ж може розглядати сексуальне насильство в сім'ї чи громаді як домашнє питання, яке необхідно «вирішувати» сторонами в приватному порядку. Часто немає жінок-поліцейських, які б подбали про постраждалу жінку, що може фактично перешкоджати жінкам подавати скаргу. Якщо розслідування все-таки відбувається, постраждалі

часто стикаються з вторгненням у приватне життя та посяганнями на їхню гідність, у тому числі від них вимагають «довести», що вони чинили опір нападу, або описати свій одяг чи поведінку. Часом постраждалим від сексуального насильства загрожує погане поводження, дискримінація або навіть подальше сексуальне насильство з боку поліції.¹

У міру того, як приблизно з 2007 року СНПК набувало все більшого значення в розробці політики ООН, було чітко визнано важливість органів поліції, прокуратури та правосуддя у реагуванні на СНПК. Резолюції Ради Безпеки ООН «ЖМБ» містять численні посилання на роль поліції у допомозі постраждалим від сексуального насильства та їх захисті, а також на обов'язки поліції та органів правосуддя переслідувати осіб, відповідальних за злочини проти жінок і дівчат під час збройних конфліктів. Резолюція Ради Безпеки 2467 (2019 р.), наприклад, закликала держави посилити розслідування та судове переслідування СНПК:

... що може включати в себе прийняття ... законів про захист постраждалих і свідків та надання ... правової допомоги постраждалим, а також створення ... спеціалізованих підрозділів поліції та судів для розгляду таких злочинів, усунення процесуальних перешкод для правосуддя для постраждалих, таких як обмежувальні терміни давності для подання скарг, вимоги підтвердження, які дискримінують постраждалих як свідків і заявників, виключення або дискредитація свідчень постраждалих співробітниками правоохоронних органів і... відсутність

приміщення для закритих засідань... швидкого розслідування, притягнення до відповідальності та покарання винних...²

Відповідальність правопорушників за СНПК вважається критично важливим аспектом досягнення справедливості для окремих постраждалих, особливо якщо механізм правосуддя надає потерпілим можливість участі, голос і визнання, а також публічно засуджує та критикує дії кривдника. Вважається, що переслідування та притягнення до відповідальності також мають превентивне значення: перспектива судового переслідування за СНПК може відрадити озброєних учасників, особливо якщо ймовірність розслідування та покарання сприймається як безсумнівна та послідовна.³

Виконання зобов'язань щодо розслідування та судового переслідування, які ґрунтуються на міжнародному праві прав людини, гуманітарному та міжнародному кримінальному праві, підтримується стандартами та ресурсами, розробленими протягом останнього десятиліття в рамках низки процесів консультацій із багатьма зацікавленими сторонами. Ключовими є Міжнародний протокол щодо документування та розслідування сексуального насильства під час конфлікту, Глобальний кодекс поведінки щодо збору та використання інформації про систематичне сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (Кодекс Мурад), Типові законодавчі положення та Керівництво ООН щодо розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та переслідування за нього та Рамкова програма ООН щодо запобігання СНПК.⁴

Усі ці набори стандартів наголошують на важливості законодавчої діяльності, що відповідає міжнародному праву прав людини, нормам і стандартам; принципу «не нашкодь» та поваги до інформованої згоди жертв/постраждалих; і вимоги, щоб поліцейські, прокурори та судді, зокрема, проходили відповідне професійне навчання з реагування на СНПК. Найкращою практикою є орієнтований на постраждалих підхід до СНПК та ГЗН.

Забезпечуючи орієнтовну основу щодо того, яким мало б бути реагування поліції, Рамкова програма ООН щодо запобігання СНПК визначає дії для запобігання виникненню, ескалації та повторенню СНПК, які включають:

- ґендерно-чутливі системи раннього попередження та раннього реагування, які можуть передбачати виявлення зростання женоненависницької мови, сексуального та ґендерно-зумовленого насильства; використання даних та аналізу з розбивкою за ґендером і віком; та впровадження технологічних інструментів для моніторингу та оповіщення про СНПК;
- розробку механізмів подання скарг у державні установи для виявлення та реагування на повідомлення про ґендерно-зумовлене насильство, включаючи СНПК, під час та після конфлікту та інших надзвичайних ситуацій;
- здатність поліції виявляти та реагувати на потенційних постраждалих від СНПК, включаючи торгівлю людьми, пов'язану з конфліктом, та інші форми

експлуатації на кордонах та в інших контекстах переміщення;

- забезпечення пішого та автомобільного патрулювання та забезпечення безпеки у вразливих районах, а також встановлення протоколів безпеки;
- кодекси поведінки, навчання з поліцією щодо ставлення/протоколів/реагування та політики запобігання сексуальній експлуатації та насильству;
- комплектування або збільшення кількості жінок-офіцерів; і
- проведення профілактичних заходів в місцях позбавлення волі.

Дії, особливо застосовні до національних слідчих, прокурорів і суддів, включають:

- розслідування та судове переслідування за СНПК згідно з міжнародним кримінальним правом та положеннями національного законодавства, якщо це застосовно;
- просування правових реформ, розширення доступу до правосуддя та відповідальності;
- навчання та інформування слідчих щодо виявлення та етичного документування порушень прав людини, включаючи СНПК;
- судово-медичну експертизу за згодою постраждалих і доступ до правосуддя, включаючи надання правової допомоги, супровід і захист свідків

через судові процедури, якщо це необхідно;

- інклюзивні та ґендерно-чутливі механізми захисту для постраждалих і свідків, самих постраждалих і їхніх дітей (у тому числі тих, які народилися в результаті сексуального насильства) та постраждалих громад;
- орієнтовані на постраждалих судові переслідування та розслідування, які мінімізують ризик ретравматизації або фізичної небезпеки до, під час і після судового процесу; скасування вимог щодо надання додаткових доказів, які дискримінують постраждалих; захисні методи дачі показань; і ефективний захист свідків;
- чіткі механізми подання експертних висновків, заснованих на результаті порівняльних правових досліджень (*amicus curiae*) для надання допомоги місцевим суддям у розгляді звинувачень у СНПК як міжнародному злочині; і
- присудження колективних та/або індивідуальних репарацій, наскільки це можливо.⁵

Інші ресурси для практиків підкреслюють, що ефективне реагування на СНПК потребує кваліфікованих слідчих і прокурорів і конкретної стратегії судового переслідування за СНПК. Слідча поліція потребує базового розуміння міжнародного кримінального та гуманітарного права, яке застосовується в цьому контексті, включно з законодавством щодо непрямих злочинців, які несуть командну

відповідальність. Їм може знадобитися застосувати спеціалізовані методи та технології розслідування, такі як аналіз ДНК, криміналістична експертиза та аналіз місця злочину. Поліція має надавати пріоритет налагодженню робочих відносин з місцевими та міжнародними організаціями, які надають екстрену медичну допомогу.⁶

В основному на задньому плані цих текстів політик та керівних принципів є визнання того факту, що в багатьох конфліктних ситуаціях представники державної поліції та збройних сил самі є винуватцями СНПК. Впливове дослідження ДКЗС 2007 року «Сексуальне насильство під час збройних конфліктів: глобальний огляд і наслідки для сектора безпеки» представило 51 профіль країн, у яких за останні 20 років було зареєстровано СНПК.⁷ Багато задокументованих звинувачень проти поліції включали звинувачення у вчиненні сексуального насильства проти жінок і чоловіків на контрольно-пропускних пунктах і під час затримання, а також щодо біженців – на кордонах і навколо таборів, зґвалтування політичних активістів та членів їхніх сімей, вчинення актів зґвалтування як «помсти» за діяльність повстанців, зґвалтування підлітків, сексуальні напади на ЛГБТІК+ осіб і вчинення зґвалтувань у контексті геноциду. В базі даних Інституту дослідження миру в Осло про сексуальне насильство під час збройних конфліктів за 1989–2015 роки державні сили (включаючи поліцію) задокументовані як винуватці сексуального насильства частіше, ніж недержавні чи повстанські сили.⁸ Щорічні доповіді Генерального секретаря ООН про СНПК неодноразово документують

національну поліцію серед злочинців. У резолюціях Ради Безпеки також прямо визнається, що поліцейські можуть бути злочинцями, закликаючи до дотримання поліцейських кодексів поведінки та інструкцій щодо заборони сексуального насильства, а також наголошуючи на необхідності запобігати найму, утриманню чи просуванню по службі у секторі безпеки осіб, відповідальних за акти сексуального насильства. Таким чином, існує суперечність між баченням поліції як інституцій, на які громади покладаються для свого захисту від СНПК, надання підтримки та сприяння правосуддю, і розглядом поліції як потенційних злочинців, що скоюють СНПК.

Як зазначив Генеральний секретар ООН, безкарність залишається нормою, незважаючи на десятиліття адвокації та розробки політики щодо СНПК.⁹

Кримінальні вироки за вчинення СНПК були винесені протягом останніх років у кількох країнах: в Україні (розглядається у Розділі 4); у Центральноафриканській Республіці, де Спеціальний кримінальний суд також присудив репарації деяким жертвам; у національних судах Колумбії та

Демократичної Республіки Конго (ДРК); у спеціальних мобільних судах і військових судах у Південному Судані; і у військових судах в Ефіопії.¹⁰ Нігерія засудила члена Боко Харам за зґвалтування як терористичний злочин.¹¹ У липні 2024 року суд Гвінеї засудив колишнього президента та інших осіб за сексуальне насильство як злочин проти людяності за принципом командної відповідальності.¹² Швеція та Німеччина притягнули до відповідальності осіб, які вирушили до Сирії чи Іраку, щоб приєднатися до терористичної групи, за пособництво та підбурювання до зґвалтування як міжнародного злочину.¹³ Нідерланди також заарештували осіб, підозрюваних у причетності до СНПК у Сирії.¹⁴ Проте ці випадки залишаються винятковими в контексті величезного масштабу СНПК. Поряд із упередженнями та перешкодами, характерними для випадків СНПК, у багатьох контекстах, уражених конфліктом, поліція та органи правосуддя мають надзвичайно обмежене охоплення та низьку ефективність: «Ослаблені або зруйновані інститути верховенства права створили ризик «панування беззаконня», розмиваючи те, що мало б бути першою лінією захисту від жорстоких злочинів».¹⁵ Невідкладним пріоритетом у боротьбі з безкарністю є зміцнення сектора безпеки в країнах, де вчиняється СНПК.

Роль РСБ у запобіганні СНПК та реагуванні на СНПК

Дослідження ДКЗС 2007 року *«Сексуальне насильство під час збройних конфліктів»* змусило спільноту, що займається РСБ та політикою безпеки, розглядати

сексуальне насильство як ключову форму незахищеності, а не як побічний ефект конфлікту. Було зазначено, що на той час ініціативи з нарощування потенціалу та

підтримки в секторі безпеки дуже рідко зосереджувалися саме на сексуальному насильстві. Проте перші дослідження щодо СНПК показали, що сильні системи відповідальності та контролю в збройних силах і поліції зменшують ймовірність сексуального насильства,¹⁶ а це означає, що РСБ слід розглядати як критично важливий процес на шляху запобігання СНПК, а також реагування на нього.

У Доповідь Генерального секретаря ООН про РСБ за 2008 рік (основоположний документ політики ООН у сфері РСБ) включено як один із десяти основних принципів ґендерну орієнтованість РСБ, а також реформування процесів найму та покращення надання послуг безпеки для вирішення проблеми та запобігання сексуальному та ґендерно-зумовленому насильству. Подібним чином, резолюції Ради Безпеки ООН щодо СНПК з самого початку надавали пріоритет підтримці судових і правоохоронних систем, а також вимагали зусиль (за підтримки ООН) у сфері реформування безпеки, спрямованих на захист жінок і дівчат від сексуального насильства. Послідовні резолюції Ради Безпеки окреслювали необхідність законодавчої та політичної реформи, навчання персоналу сектора безпеки, залучення більшої кількості жінок до сектора безпеки, проведення перевірок на предмет відповідності для виключення із сектору осіб, які вчинили сексуальне насильство, та вдосконалення процесу судового розгляду для кращого задоволення потреб постраждалих і свідків. В політиці ООН до 2020 року щодо польових місій, спрямованих на запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, та реагування

на нього, перед такими місіями поставлено завдання вирішувати питання СНПК на структурному, функціональному та законодавчому рівнях РСБ, «включаючи проблеми СНПК у діалоги про національну безпеку, планування, політику, законодавство та управлінський нагляд для підтримки розвитку інклюзивних та ефективних інститутів національної оборони та безпеки».¹⁷ В ній уповноважено поліцію ООН з поліцейськими приймаючих країн проводити заходи з нарощування потенціалу щодо запобігання та розслідування СНПК, до прикладу, шляхом надання допомоги у розробці політики, стандартизованих операційних процедур та навчальних програм, а також проведення спеціалізованих курсів з поліцейських розслідувань. Згодом в Резолюції 2467 (2020 р.) ООН і держави закликали до розгляду проблеми СНПК у процесах і програмах підтримки РСБ, серед іншого підкреслюючи необхідність проведення перевірок на предмет відповідності та сприяння забезпеченню рівних можливостей для жінок на всіх рівнях національної поліції та на інших посадах у сфері безпеки.¹⁸ Ці положення демонструють, як оптика РСБ щодо СНПК може відкрити простір для розгляду персоналу сектора безпеки як потенційних злочинців, а також, як ґендерно-диференційована інституційна культура поліції (або органів прокуратури чи суду) може підірвати ефективні дії щодо СНПК.

Проте, хоча РСБ і вирішення проблеми СНПК можуть здатися самоочевидним доповненням, деякі зауважують, що між міжнародною підтримкою РСБ та захистом цивільних осіб може виникнути суперечність. Як приклад, наводиться

підтримка місіями ООН у Сахелі військових дій приймаючої держави для захисту цивільних осіб, навіть якщо приймаюча держава не має зобов'язань щодо РСБ, які є необхідними для запобігання порушень прав людини, включаючи СНПК, з боку її власних силовиків. Це підкреслює

важливість міжнародної допомоги у реагуванні на СНПК, що включає в себе та стимулює застосовування механізмів забезпечення прав людини та відповідальності не лише щодо «ворожих» злочинців, але й щодо поліції та збройних сил країни, якій надається допомога.¹⁹

Застосування розуміння ґендерно-орієнтованої реформи сфери безпеки

Протягом останніх двох десятиліть ДКЗС стояв на чолі дослідження, обговорення та розробки інструментів оцінювання та керівних принципів для «ґендерно-орієнтованого РСБ».²⁰ Протоколи, процедури, керівні принципи та навчання учасників сектора безпеки щодо питань ґендерної рівності та ГЗН є центральними елементами цього підходу. Нарощування потенціалу РСБ для покращення протидії ГЗН в ідеалі включає аналіз законодавчих прогалин; розробку стратегічних планів щодо конкретних форм ГЗН; розвиток спеціалізованих послуг для постраждалих від ГЗН; нарощування потенціалу сектора безпеки шляхом розробки політики, процедур і систем ведення документації; навчання та підвищення кваліфікації поліцейських, суддів та адвокатів; посилення нагляду за розглядом справ; а також адвокаційні кампанії в секторі безпеки та в суспільстві загалом для боротьби з упередженнями та стигматизацією. Слід запровадити багатогалузеві заходи запобігання та реагування, які б пов'язували суб'єктів безпеки та правосуддя з іншими постачальниками послуг та громадськими структурами. Ґендерно-орієнтовані підходи

до РСБ передбачають, що покращення реагування на ГЗН повинно включати заходи для збільшення повної, значимої та рівноправної участі жінок в установах сектора безпеки.

У кількох країнах, таких як Афганістан, ДРК, Гаїті, Ліберія, Руанда, Сьєрра-Леоне, Південний Судан і Тимор-Лешті, а також на Західних Балканах, програми ООН підтримали формування спеціальних підрозділів поліції, зосереджених на сексуальному насильстві та ГЗН, де, поряд із навчанням персоналу щодо домашнього та сексуального насильства, були створені системи для полегшення скерування постраждалих до медичних та інших служб. Доведено, що такі підрозділи сприяють підвищенню обізнаності про права жінок на рівні громади та довірі жінок до інституцій сектора безпеки, а в деяких випадках вони призвели до збільшення кількості заяв про вчинення злочинів і підвищення рівня розкриття злочинів, а також розширили доступ постраждалих до послуг.²¹ Подібним чином дослідження, проведене в Мавританії, виявило, що зусилля з забезпечення ґендерної орієнтованості поліції у своїй діяльності, включаючи

навчання з ґендерної проблематики та ҐЗН, позитивно вплинули на суспільне сприйняття концепції домашнього насильства та призвели до збільшення кількості повідомлень про насильство з боку жінок.²² Багато постраждалих від конфлікту країн, де відбуваються судові переслідування за СНПК, як описано вище, скористалися цими типами програм протидії ҐЗН, хоча вони й не завжди описуються як підтримка РСБ.

Декілька елементів ґендерно-орієнтованого підходу та підходу РСБ (які представлені інструментами політики, навчання та керівних принципів) є особливо доречними для розгляду того, як РСБ вирішує проблему СНПК. По-перше, ґендерно-орієнтований підхід та підхід РСБ ґрунтуються на визнанні того, як соціально сконструйовані ґендерні ролі впливають на вразливість людей до ҐЗН чи схильність до вчинення актів насильства, а також як конфлікти та суспільна незахищеність впливають на ці ролі. Цей підхід узгоджується з тим, що в літературі СНПК називають «аргументом континууму»: твердження про те, що сексуальне насильство під час війни є тісно пов'язаним із ҐЗН у мирний час і що передвоєнне ҐЗН проти жінок і ґендерна нерівність, ймовірно, є прогностичними факторами виникнення СНПК. Деякі науковці, що займаються питанням СНПК, заперечують це, вказуючи на те, наскільки СНПК є винятковим за своїми формами, серйозністю, типом злочинців та організацією.²³ Реагування на СНПК під керівництвом донорів, у тому числі через РСБ, було побудоване на різному розумінні того, чи СНПК є тісно пов'язаним із «повсякденним» насильством, залежно

від різної політизації сексуального насильства. Менцель і Чьорнер (Menzel and Tschörner) показують, як у Сьєрра-Леоне СНПК розглядалося як тісно пов'язане із домашнім насильством і маргіналізацією та вразливістю жінок, тоді як у ДРК домінуючим залишається наратив «зброї війни».²⁴ Проте спільним для цих аналізів СНПК є визнання факту, що «вибір зґвалтування та інших форм сексуального насильства, безумовно, формується на основі ґендеру і структурних форм статі та ґендерної нерівності, включаючи патріархат», як описано Нордосом і Коеном (Nordås and Cohen).²⁵ Розуміння цих альтернативних точок зору має допомогти суб'єктам сектору безпеки та правосуддя розрізняти свої способи реагування на ҐЗН та СНПК відповідно до динаміки їхнього контексту.

По-друге, завдяки ґендерно-орієнтованому підходу та підходу РСБ на перший план виходить тісна співпраця з різноманітними місцевими жіночими організаціями та експертами з ґендерних питань, що забезпечує їхню безпосередню участь у процесі РСБ на всіх рівнях і дозволяє їм суттєво впливати на РСБ.²⁶ Це підтримує впевненість, що бачення РСБ проблем передбачає їх вирішення, і потенційні рішення ґрунтуються на реаліях громад. У той час як принцип «місцевої відповідальності» (local ownership) є звичним для ширших керівних принципів РСБ, зосередженість на участі жінок і чоловіків з організацій на рівні громади дуже відрізняється від традиційного підходу, за якого місцева відповідальність, як правило, розглядається як відповідальність національних міністерств і посадових

осіб. Міжнародні програми, направлені на подолання СНПК, у тому числі через РСБ, у деяких контекстах піддавалися критиці як такі, що неадекватно відображають ідеї та пріоритети місцевих груп захисту прав жінок; і передбачене РСБ реагування на СНПК також критикували як прояв «технізації», коли технічні шаблони переносяться професіоналами між контекстами, «роблячи альтернативні підходи невидимими та/або неправдоподібними».²⁷ Поєднання місцевої відповідальності за РСБ з жіночим сектором, а також державними установами відкриває потенціал для більш контекстуально обґрунтованих підходів.

По-третє, програми РСБ з явним фокусом на ґендерній тематиці зазвичай спрямовані як на покращення реагування суб'єктів сектора безпеки на ґЗН у громадах, так і на подолання ймовірних чи фактичних ситуацій, коли ті ж учасники сектора безпеки самі винні у ґЗН. У Ліберії, наприклад, підтримка в рамках РСБ поліції допомогла створити відділ із ґендерних питань, відповідальний за реагування на скарги проти поліцейських щодо сексуальних домагань і домашнього насильства.²⁸ Реформа поліції Сьєрра-Леоне також була зосереджена на боротьбі з сексуальними домаганнями, жорстоким поведінням та експлуатацією з боку поліції, а також на покращенні поліцейської діяльності в громаді та розгляду випадків ґЗН.²⁹ Цей фокус як на внутрішній інституційній культурі, так і на зовнішньому наданні послуг має, сподіваємося, відкрити простір для зменшення потенційних ситуацій, коли власні силовіки займаються сексуальною експлуатацією та насильством або СНПК.

По-четверте, практика ґендерної проблематики та РСБ породила низку аналізів ефективності навчання сектора безпеки з ґендерної проблематики. У керівних принципах РСБ навчання з ґендерної проблематики розглядається як інструмент трансформації інституційної динаміки, яка перешкоджає ефективній протидії ґЗН: надає слухачам розуміння, як їхні власні та суспільні несвідомі ґендерні упередження та ґендерні стереотипи призводять до того, що їхні інституції сектору безпеки погано справляються з ґЗН. Проте насправді навчання з ґендерної проблематики для учасників сектора безпеки часто є занадто коротким і механічним, щоб змінити упередження та ставлення слухачів. Дослідження ДКЗС щодо навчання миротворців з ґендерної проблематики, до прикладу, свідчить про те, що таке навчання забезпечує передачу інформації про політичні рамки ґендерної рівності, однак не формує більш рівноправний погляд на ґендерні ролі чи менш дискримінаційні погляди.³⁰ Як зазначає Голвіківі (Holvikivi), в ньому розглядається ґендерна тематика як «проблема, щодо якої можливо набути знання і розвинути технічні навички».³¹ Це слід розглядати в контексті ширшого скептицизму в літературі, яка оцінює РСБ, щодо того, чи призвели втручання з нарощування потенціалу в рамках РСБ до покращення результатів в сфері безпеки, стверджуючи, що навчання часто погано адаптоване до контексту та потреб у навчанні.³² Одним із протилежних прикладів успішного підходу до роботи із сектором безпеки щодо ґЗН є програма «Living Peace», яку тепер інтегровано в навчальні програми поліції та сил оборони в ДРК. Програма, яку проводили

НУО разом із (зокрема) Конголезькою національною поліцією, була спрямована на соціальні норми через поєднання групової терапії та роботи з громадськістю і заохочувала поліцію ставити під сумнів і змінювати жорсткі, ґендерно-нерівні та сприяючі насильству норми та ставлення, як у власних родин, так і в суспільстві загалом. За результатами оцінки програми було виявлено, що вона допомогла поліції навчитися ненасильницьким стратегіям подолання конфлікту та призвела до чітких зобов'язань щодо інтеграції спрямованого на соціальні норми підходу у свою роботу з боротьби з сексуальним насильством і ґЗН.³³

Аналіз успіху та недоліків ґендерно-орієнтованого РСБ підсилює важливість

взаємодії з ґендерно-диференційованою інституційною культурою сектора безпеки та стимулюючими структурами, які призводять до неякісного надання послуг. Навчання є одним із елементів, але, ймовірно, матиме значення лише тоді, коли воно поєднуватиметься з ґендерними нормами у суспільстві та установах. Крім того, важливо цілісно вивчити перешкоди на шляху ефективного реагування на СНПК з точки зору жертв/постраждалих та громад. Нарощування потенціалу сектора безпеки навколо СНПК має здійснюватися системно, в тому числі на рівнях управління та нагляду. Видимість ґЗН є ключовим питанням, і її можна покращити завдяки підтримці документування ґЗН з боку НУО та співпраці із ЗМІ та зовнішніми суб'єктами нагляду.

Примітки

- 1 Див., наприклад, ООН-Жінки, "Progress of the World's Women: In Pursuit of Justice" (New York: UN Women, 2011), <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2011/7/progress-of-the-world-s-women-in-pursuit-of-justice>; Mirko Fernandez and Jane Townsley, "Handbook on Gender-Responsive Police Services for Women and Girls Subject to Violence" (New York: UN Women, UNODC and the International Association of Women Police, 2021), <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/01/handbook-gender-responsive-police-services>.
- 2 «Резолюція 2467» (Нью-Йорк: Рада Безпеки ООН, 23 квітня 2019 р.), пункти 14, 15.
- 3 Kathleen Daly, "Sexual Violence and Victims' Justice Interests", in Estelle Zinsstag and Marie Keenan (eds) Restorative Responses to Sexual Violence (Abingdon: Routledge, 2017); UN DPO et al., "United Nations Field Missions: Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence", 2020.
- 4 Sara Ferro Ribeiro and Danaé van der Straten Ponthoz, "International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict", 2nd edn (London: UK Foreign & Commonwealth Office, 2017); "Murad Code", <https://www.muradcode.com/murad-code>; UN Office of the SRSG Sexual Violence in Conflict, "Model Legislative Provisions and Guidance on Investigation and Prosecution of Conflict-Related Sexual Violence" (17 June 2021), <https://www.stoprapenow.org/wp-content/uploads/2021/06/model-legislation17June.pdf>; UN Action Against Sexual Violence in Conflict, "Framework for the Prevention of Conflict-Related Sexual Violence" (United Nations, 2022), <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/09/auto-draft/202209-CRSV-Prevention-Framework.pdf>.
- 5 Дії ООН проти сексуального насильства під час конфлікту, «Основи запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом», там же, 20–21, 31.
- 6 Див., наприклад, Megan Bastick and Daniel de Torres, "Implementing the Women, Peace and Security Resolutions in Security Sector Reform (Tool 13)", in Gender and Security Sector Reform Toolkit (Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, 2010); Fernandez and Townsley, "Handbook on Gender-Responsive Police Services for Women and Girls Subject to Violence", note 1, chap. 13..
- 7 Megan Bastick, Karin Grimm and Rahel Kunz, *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector* (Geneva: DCAF, 2007).
- 8 Ragnhild Nordås and Robert Nagel, "Continued Failure to End Wartime Sexual Violence" (Oslo: PRIO, 2018); Inger Skjelsbæk, "Sexual Violence in Times of War: A New Challenge for Peace Operations?", *International Peacekeeping* 8, no. 2 (1 June 2001): 69–84, <https://doi.org/10.1080/13533310108413896>; IASC Task Force on Gender and Humanitarian Assistance, "IASC Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings" (1 September 2005), <https://interagencystandingcommittee.org/sites/default/files/migrated/2021-03/Guidelines%20for%20Gender-based%20Violence%20Interventions%20in%20Humanitarian%20Settings.pdf>.
- 9 Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2024 р.» (Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 4 квітня 2024 р.), п. 17, <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2024/04/report/report-of-the-secretary-general-on-conflict-related-sexual-violence/202404-SG-year-report-on-CRSV-EN.pdf>.
- 10 «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2023 р.»; Ghislain Poissonnier, "CAR: How Special Criminal Court Appeal Judges Innovated and Proposed a Model", JusticeInfo.Net (blog, 1 September 2023), <https://www.justiceinfo.net/en/120988-car-special-criminal-court-appeal-judges-innovated-proposed-model.html>; Rodrigue le Roi Benga, "Reparations: Special Criminal Court Opts for Pragmatism", JusticeInfo.Net (blog, 19 March 2024), <https://www.justiceinfo.net/en/129715-reparations-special-criminal-court-pragmatism.html>.
- 11 "The Tide Turns: The Prosecution of SGBV Crimes as a Terrorist Offence in Nigeria", International Centre for Counter-Terrorism (12 July 2024), <https://www.icct.nl/publication/tide-turns-prosecution-sgbv-crimes-terrorist-offence-nigeria>.
- 12 Human Rights Watch, «Гвінея: знаковий вердикт у справі про масові вбивства на стадіоні» (31 липня 2024 р.), <https://www.hrw.org/news/2024/07/31/guinea-landmark-verdict-stadium-mass-killings-trial>.
- 13 Mehra, Tanya. "Doubling Down on Accountability in Europe: Prosecuting 'Terrorists' for Core International Crimes and Terrorist Offences Committed in the Context of the Conflict in Syria and Iraq." *Perspectives on Terrorism* 17, no. 4 (2023): 69–104. <https://www.jstor.org/stable/27274059>.
- 14 «Голландська поліція заарештувала сирійця, звинуваченого в сексуальному насильстві та інших злочинах під час громадянської війни в Сирії», AP News (8 грудня 2023 р.), <https://apnews.com/article/netherlands-syria-arrest-crimes-against-humanity-7c8a6b6741609a15ffd396e84ed7302e>; Ministerie van Buitenlandse Zaken, "International conference in The Hague on conflict-related sexual violence – Weblogs – Government.nl", webpage (Ministerie van Algemene Zaken, 27 March 2024), <https://www.government.nl/latest/weblogs/the-work-of-the-ministry-of-foreign-affairs/2024/international-conference-in-the-hague-on-conflict-related-sexual-violence>.
- 15 «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2023 р.», примітка 10, пункт 4.
- 16 Christopher K. Butler, Tali Gluch and Neil J. Mitchell, "Security Forces and Sexual Violence: A Cross-National Analysis of a Principal-Agent Argument", *Journal of Peace Research* 44, no. 6 (2007): 669–87, <http://www.jstor.org/stable/27640594>.

- 17 Департамент миротворчих операцій ООН та ін., «Польові місії ООН: запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, та реагування на нього», примітка 4, пункт 29.
- 18 «Резолюція 2467», примітка 2, пункт 26.
- 19 Lenneke Sprik, Jennifer Giblin and Alexander Gilder, "The Role of UN Peace Operations in Security Sector Reform and the Relationship with the Protection of Civilians" *Journal of International Peacekeeping*, 25(1), 33-60. <https://doi.org/10.1163/18754112-25010002>.
- 20 Головна публікація ДКЗС щодо гендерно-орієнтованого РСБ в ДКЗС, ОБСЄ/БДІПЛ, ООН-Жінки, Gender and Security Toolkit (Женева: ДКЗС, ОБСЄ/БДІПЛ, ООН-Жінки, 2019 р.), <https://www.dcaf.ch/gender-and-security-toolkit>.
- 21 Генеральний секретар ООН, «Доповідь Генерального секретаря щодо повістки "Жінки, мир і безпека" (Рада Безпеки ООН, 16 вересня 2015 р.), 180, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/283/03/PDF/N1528303.pdf?OpenElement>. Див. також Marina Louisa Caparini and Kari M. Osland, "SGBV Capacity-Building in Peace Operations: Specialized Police Teams" Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2016. <http://www.jstor.org/stable/resrep08017>.
- 22 Цитується в Службі підтримки жінок, миру та безпеки фонду CSSF, «Оцінка гендерної рівності та обізнаності в поліції/силах безпеки в контексті конфлікту» (Уряд Великобританії, 30 серпня 2022 р.), 6, <https://wpshelpdesk.org/articles/assessment-of-gender-equality-and-awareness-in-police-security-forces-in-conflict-contexts/>.
- 23 Elisabeth Jean Wood, "Conflict-Related Sexual Violence and the Policy Implications of Recent Research", *International Review of the Red Cross* 96, no. 894 (June 2014): 457–78.
- 24 Anne Menzel and Lisa Tschörner, "Responding to Sexual Violence: How (De-)Politicization and Technicalization Shape Donor-Funded Interventions", *International Peacekeeping* 30, no. 1 (1 January 2023): 128–54, <https://doi.org/10.1080/13533312.2022.2157820>.
- 25 Ragnhild Nordås and Dara Kay Cohen, "Conflict-Related Sexual Violence", *Annual Review of Political Science* 24 (11 May 2021): 199, <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102620>.
- 26 ДКЗС розробив ресурси для підтримки цього. Див. Megan Bastick and Tobie Whitman, "A Women's Guide to Security Sector Reform" (Washington, DC: DCAF and Inclusive Security, 2013); Megan Bastick and Tobie Whitman, "A Women's Guide to Security Sector Reform: Training Curriculum" (Washington, DC: Inclusive Security and DCAF, 2017).
- 27 Menzel and Tschörner, "Responding to Sexual Violence", note 24, 134, 144.
- 28 Miranda Gaanderse and Kristin Valasek, "The Security Sector and Gender in West Africa: A Survey of Police, Defence, Justice and Penal Services in ECOWAS States" (Geneva: DCAF, 2011), 146.
- 29 Aisha Fofana Ibrahim, "The Integration of a Gender Perspective in the Sierra Leone Police" (Geneva: DCAF, 2012), <https://www.dcaf.ch/integration-gender-perspective-sierra-leone-police>.
- 30 Ingrid Munch and Aiko Holvikivi, "Saving the World, One Gender Training at a Time", Policy Brief 5, Opportunities for Women in Peacekeeping Policy Series (DCAF, 2021), <https://www.dcaf.ch/mowip-policy-series>.
- 31 Holvikivi, A. (2021). Training the Troops on Gender: The Making of a Transnational Practice. *International Peacekeeping*, 28(2), 175–199. <https://doi.org/10.1080/13533312.2020.1869540>.
- 32 L. Denney and C. Valters, "Evidence Synthesis: Security Sector Reform and Organisational Capacity Building" (London: Department for International Development, 2015), <https://odi.org/en/publications/evidence-synthesis-security-sector-reform-and-organisational-capacity-building/>.
- 33 "Living Peace", *Equimundo* (blog, n.d.), <https://www.equimundo.org/programs/living-peace/>; M. Murphy, E. Fraser, G. Lamb and L. Artz, "Evidence for Action: What Works to Prevent Conflict-Related Sexual Violence" (London: FCDO, 2022), 35, <https://www.sddirect.org.uk/sites/default/files/2024-04/14.%20CRSV%20Flagship%20Report.pdf>.

Renforcer la sécurité
des **citoyens** au
moyen des services
de **sécurité** et de
justice responsables

Координаторка з гендерних питань Національної поліції та учасниця під час тренінгу ДКЗС з питань поводження у випадках ГЗН © ДКЗС

Розділ 3: Малі

Контекст

З 2020 року Малі піддається дедалі більшій небезпеці та переживає політичні потрясіння. Така ситуація призвела до вчинення випадків СНПК, особливо в північних і центральних регіонах країни. У 2023 році гуманітарні організації повідомили про 392 випадки СНПК щодо жінок і 294 випадки щодо дівчат.¹ СНПК вчиняють члени озброєних груп, ополченців, груп самооборони, іноземні співробітники служби безпеки та представники малійських сил безпеки. Сексуальне насильство вчинялося в рамках конфлікту як тактика залякування, зміцнення згуртованості групи та як винагорода для учасників бойових дій.²

Крім того, конфлікт загострює всі інші форми ГЗН. Наприклад, жінки та

дівчата, які були змушені покинути свої домівки через поширену небезпеку, більше піддаються ризику ГЗН. Випадки примусових і ранніх шлюбів почастишали, оскільки сім'ї наказують молодим дівчатам вийти заміж, щоб захистити і вислати їх із районів, окупованих озброєними групами. Конфлікт також призвів до вимушеного переміщення 390 000 цивільних осіб, 57 відсотків з яких – жінки. Це переміщення підвищує рівень вразливості жінок і дівчат до ГЗН, оскільки залишає їх у ситуації бідності та ізоляції від спільноти. Примітно, що 11 відсотків постраждалих від ГЗН та СНПК – це жінки та дівчата, які живуть у таборах для внутрішньо переміщених осіб.³ У Малі важко провести чітку межу між випадками насильства, безпосередньо пов'язаними з конфліктом, і «класичними»

формами ГЗН, оскільки розмежування між зонами конфлікту та миру є розмитим.

Сексуальне насильство щодо жінок і дівчат слід розглядати в ширшому контексті толерантності до ГЗН та безкарності кривдників, які зберігаються в малійському суспільстві. Малі ратифікувало всі основні міжнародні документи щодо запобігання ГЗН та реагування на нього, а також заохочення та захисту прав жінок, але, незважаючи на адвокаційну діяльність жіночих активісток і Міністерства у справах жінок, дітей та сім'ї, закону, який би криміналізував насильство, яке становлять ГЗН, за винятком зґвалтування, немає. Деякі злочини, які за міжнародним правом можуть вважатися СНПК, включені до категорії злочинів проти людства, але судді не розглядали жодної справи за цією кримінальною категорією.⁴ Чотири справи щодо 146 жертв СНПК з північної частини Малі перебувають на розгляді в судах з 2013 року; правозахисники описують стан їх розгляду як «завислий».⁵

У 2019 році тодішній уряд Малі та ООН підписали спільне комюніке про зобов'язання спільно працювати над реагуванням на СНПК та запобіганням СНПК, після чого у 2021 році було розроблено план дій. В ньому визначено цілісний підхід до викорінення СНПК, включаючи зусилля щодо полегшення доступу до правосуддя, безпеки

та психосоціальної підтримки для постраждалих, а також посилення потенціалу національних суб'єктів щодо реагувати на випадки СНПК. Крім того, Малі має національну стратегію подолання ГЗН на 2019–2030 рр., у якій окреслено різні зобов'язання для національних інституцій, у тому числі служб безпеки, щодо запобігання ГЗН та реагування на нього. Однак впровадження відбувається повільно через відсутність координації між національними та міжнародними учасниками та громадянським суспільством, а також через відсутність національного розподілу фінансування.⁶ У листопаді 2022 року перехідна влада оприлюднила закон, який стосується як тих, хто пережив зґвалтування, так і дітей, народжених унаслідок конфлікту, що дозволяє компенсацію за шкоду, спричинену серйозними порушеннями прав людини, включаючи покриття медичних витрат на лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом, безпліддя, реконструктивну хірургію та реабілітацію.⁷ Нещодавно, у 2023 році Вища ісламська рада видала *фетву* (релігійне рішення згідно з ісламом), яка забороняє сексуальне насильство. Для Малі це важливий крок вперед у боротьбі зі стигматизацією цієї проблеми, хоча він не протидіє обмеженням правової бази та відсутності національної політики щодо ГЗН.⁸

Процес дослідження

Цільовими установами дослідження ДКЗС у Малі були жандармерія Малі та поліція

Малі. Дослідницька група провела огляд правових і політичних рамок щодо ГЗН

та СНПК, найбільш помітних ініціатив із нарощування потенціалу, запроваджених для запобігання та реагування на СНПК у партнерстві з міжнародними учасниками, включаючи минулу діяльність ДКЗС, і звернулася до відповідних установ. Координатори з ґендерних питань кожного з них допомогли у формуванні методології дослідження та сприяли полегшенню процесу дослідження.

У червні 2024 року дослідники провели сім інтерв'ю з персоналом жандармерії та поліції Малі. Опитувані були відібрані генеральними директорами відповідних інституцій з огляду на їхню участь у заходах ДКЗС із нарощування потенціалу щодо ґендерної проблематики та ҐЗН протягом періоду з 2019 по 2023

роки, а також їхнього досвіду роботи з випадками ҐЗН. Були проведені інтерв'ю з координаторами з ґендерних питань з обох установ та з персоналом першої лінії, відповідальним за розгляд випадків ҐЗН. Також були опитані представники GBV One Stop Centre у Бамако та ООН-Жінки. Через те, що деякі учасники не змогли пройти інтерв'ю особисто, опитування було проведено з 17 представниками жандармерії та поліції. Опитування та інтерв'ю охоплювали працівників першої лінії різних ієрархічних рівнів, які мають справу з випадками ҐЗН та СНПК. Інтерв'ю та опитування були завершені в червні 2024 року.

Як установи сектора безпеки запобігають СНПК і реагують на нього?

Учасники дослідження описали існування ґендерних координаційних центрів та осередків ҐЗН у слідчих підрозділах як основні ресурси для реагування на випадки СНПК. Співробітники *prevôtale*, загону жандармерії, розслідують випадки СНПК у північній і центральній частинах країни в рамках виконання обов'язків судової поліції. Поліція також запровадила безкоштовний номер телефону для постраждалих від ҐЗН/СНПК, і обидві установи провели численні заходи щодо інформування громад про ҐЗН та СНПК, включаючи опитування щодо сприйняття громадою офіцерів жандармерії в цьому контексті. З метою контролю

над дотриманням норм та можливими порушеннями проводяться перевірки.

Важко зібрати повну картину реагування служб безпеки на СНПК, головним чином через відсутність точних даних щодо випадків. Частково це пов'язано зі зниженим рівнем повідомлень про випадки СНПК: багато постраждалих не бажають повідомляти через побоювання наслідків з боку озброєних груп, ризиків для безпеки, з якими вони можуть зіткнутися фізично під час звернення до служби безпеки чи соціальних служб, або через відсутність служб підтримки в районах, що постраждали від конфлікту.

Співробітники служби безпеки також не можуть безпечно розслідувати справи, особливо в районах, які знаходяться поза контролем держави.⁹ Слід зазначити, що багато постраждалих не вдаються до юридичних послуг, навіть якщо вони доступні, через відсутність довіри до правової системи, в тому числі через недоліки правової бази, описані вище. Інші перешкоди, такі як географічна відстань і відсутність добре підготовленого персоналу у сфері правосуддя та безпеки, перешкоджають доступу до правосуддя та безпеки. За даними за 2023 рік, 72 відсотки постраждалих від ГЗН залишилися без доступу до безпеки.¹⁰ Як підкреслюють НУО, які займаються питаннями сексуального та репродуктивного здоров'я жінок і дівчат, у 2023 році з 15 000 задокументованих випадків ГЗН менше 100 отримали правовий результат.¹¹

Більшість учасників дослідження, здавалося, не знайомі з концепцією СНПК, і сприймали сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, як міжнародний злочин, як проблему, яка стосується лише частини країни. Вони не пройшли спеціального навчання щодо СНПК і висловили недостатню обізнаність з

питанням. Вони не думали, що існують чіткі вказівки щодо того, що вони повинні робити при зіткненні з випадками ГЗН та СНПК. Хоча огляд літератури цього дослідження показав численні плани дій і стратегії боротьби з СНПК, схоже на те, що вони не були впроваджені оперативним персоналом.

Загалом, виглядає, що співробітники поліції та жандармерії не розрізняють випадки СНПК та ГЗН: їх реагування є однаковою незалежно від того, пов'язана справа з конфліктом чи ні. Це відображає згадані вище розмиті межі між СНПК та ГЗН, які загострилися внаслідок конфлікту. Плутанина навколо СНПК і ГЗН також пояснюється тим фактом, що персонал у Бамако сприймає конфлікт як віддалену проблему. Це хибне уявлення, оскільки конфлікт торкається навіть тих територій, де відсутні озброєні групи, особливо через прибуття внутрішньо переміщених осіб, у тому числі жінок і дівчат, які мають більший ризик постраждати від ГЗН. Персонал першої лінії, який має справу з постраждалими, розглядає випадки насильства, пов'язані з конфліктом, просто як ГЗН, а не як потенційно міжнародні злочини.

Яким був вплив РСБ на реагування на СНПК?

Місія ООН у Малі (MINUSMA) була головною організацією, яка підтримувала діяльність уряду з нарощування потенціалу персоналу служби безпеки щодо СНПК. Серед найбільш помітних ініціатив у 2021 році була співпраця

MINUSMA з Академією поліції, направлена на включення модуля СНПК до навчальної програми та забезпечення додаткового навчання для співробітників поліції. У рамках цього проекту поліція вирішила призначити

двох регіональних координаторів з питань СНПК. Координатори з ґендерних питань із північних і центральних регіонів підтримали зусилля щодо інформування персоналу служби безпеки про СНПК.¹² MINUSMA також працювала з Вищою ісламською радою над розробкою плану дій із залученням релігійних лідерів до боротьби з СНПК, і в рамках цього працювала над тим, щоб збройні сили, поліція та жандармерія були поінформовані про важливість включення ГЗН та СНПК у свою роботу.¹³

За підтримки ООН-Жінки, Фонду народонаселення ООН і MINUSMA поліція Малі прийняла план дій щодо ГЗН на 2018–2020 роки, спрямований на координацію всіх ініціатив з надання допомоги постраждалим і скерування їх до служб підтримки. У рамках цього плану поліція збільшила свою присутність у таборах внутрішнього переміщення та зонах небезпеки, а також працювала з громадами, щоб привернути їхню увагу до ГЗН. План стосується всіх форм ГЗН, у тому числі пов'язаних із конфліктом.

Важливо зазначити, що підтримка РСБ має ґендерний вимір навіть там, де ґендерна проблематика та ГЗН не є явним акцентом. Аналіз роботи поліцейської команди під керівництвом Норвегії щодо нарощування потенціалу в роботі з місцем злочину під егідою MINUSMA показав, що норвезькі офіцери активно працювали над просуванням ґендерної рівності та участі жінок, хоча це не було центральною частиною проекту.¹⁴

ДКЗС інтегрував ґендерну оптику в усі свої ініціативи з жандармерією та

поліцією, починаючи з 2017 року, головним чином зосереджуючись на нарощуванні потенціалу та посиленні відповідальності за ґендерні аспекти та ГЗН. ДКЗС працював із координаторами поліції Малі з ґендерних питань, щоб посилити їхній досвід у питаннях ґендерної проблематики та ГЗН, і розробив посібник, який вони можуть використовувати як довідник і як навчальний матеріал для колег. Координатори з ґендерних питань пройшли підготовку тренерів і відтоді відтворили її для окремих підрозділів установи. Поліція провела ґендерну самооцінку, яка стала основою для розробки плану сприяння ґендерному питанню та жіночому лідерству. Що стосується жандармерії Малі, ДКЗС зосередився на підтримці створення та введення в дію ґендерного комітету, включно з посиленням їхнього потенціалу щодо ґендерних питань і способів боротьби з випадками ГЗН, а також на розробці навчальної програми з ГЗН, яка зараз включена до навчання новобранців. ДКЗС також підтримував ґендерну самооцінку для жандармерії та розробку ґендерного плану дій.

Незважаючи на те, що міжнародне навчання наголошувало на правових та моральних обов'язках персоналу жандармерії та поліції у розслідуванні випадків ГЗН, воно не включало посилання на можливі порушення проти населення з боку персоналу державних сил безпеки. Механізми Ради Безпеки ООН та Управління Верховного комісара ООН з прав людини продовжують документувати надзвичайно серйозні звинувачення в СНПК, вчиненому силами оборони та безпеки Малі.¹⁵

Інтерв'ю та опитування з поліцією та жандармерією Малі свідчать про те, що процес нарощення потенціалу щодо ґендерних питань та ГЗН мав позитивний вплив на протидію СНПК, але цей вплив є обмеженим з точки зору інституційної трансформації. Інтерв'ю показують результати у двох напрямках, які обговорюються нижче.

По-перше, проекти з нарощування потенціалу, підтримані міжнародними суб'єктами, включаючи ДКЗС, у поліції та жандармерії Малі привернули увагу до ґендерної рівності в цих органах. Опитані вказали на наявність більшого прагнення впроваджувати ґендерні проекти та заходи у відповідних установах. Багато респондентів опитування помітили зміну поведінки персоналу щодо важливості врахування статі при розгляді випадків ГЗН та загалом щодо важливості ґендерної рівності для кращого надання послуг та внутрішнього управління. Дослідження виявило, що ініціативи з нарощування потенціалу щодо ґендерних питань сприяли розвитку та лідерству жіночого персоналу, причому респонденти зазначили, що вони краще усвідомлюють ключову роль жінок в установах безпеки, зокрема у роботі з постраждалими.

По-друге, потенціал персоналу поліції та жандармерії у реагуванні на випадки ГЗН покращився. Декілька опитаних сказали, що почуваються більш впевнено, розглядаючи справи. Один респондент описав, як персонал раніше не знав про поширеність домашнього насильства, і спостерігав зміни щодо стигматизації в результаті ініціатив з нарощування потенціалу:

«Багато наших співробітників не усвідомлювали серйозності домашнього насильства, але сьогодні відбулися великі зміни. Підвищення обізнаності громадськості також означало, що постраждалі не піддаються стигматизації».

Інший респондент згадав, як вони переконали сім'ю висунути звинувачення проти винного в насильстві щодо їхньої доньки, пояснивши, що важливо відкрити офіційну справу, щоб відновити справедливість щодо їхньої доньки та покарати кривдника.

Примітно, що респонденти з GBV One Stop Centre у Бамако, головної служби підтримки постраждалих, яка пропонує медичну, юридичну та психосоціальну підтримку, описали позитивні зміни у реагуванні сил безпеки при роботі з постраждалими, що підвищило рівень довіри серед населення.

Тим не менш, це дослідження виявило, що вплив ініціатив з нарощування потенціалу щодо ґендерної проблематики та ГЗН залишається обмеженим, оскільки вони рідко розглядаються як частина структурних змін в установах. Декілька учасників зазначили, що хоча інтеграція ґендерної проблематики в політику та практику їхніх установ значно покращилася, ґендерний мейнстрімінг є обмеженим. Зменшення ґендерної

нерівності не розглядається як важливе завдання в рамках основного мандату поліції та жандармерії, і ця відсутність пріоритетів негативно впливає на перетворення ініціатив, таких як політика та плани дій, у реальні зміни з наслідками для усіх установ.

Респонденти скаржилися на те, що заходи зосереджені на вдосконаленні технічних, а не функціональних компетенцій, і не ставлять питання, як дати можливість установі реагувати на ГЗН. Іншими словами, навчання озброює персонал новими навичками, але не торкається питання, як персонал використовуватиме ці навички, як вони відповідають робочому навантаженню та посаді, та які ресурси будуть виділені. Політики та плани дій, розроблені з міжнародними партнерами, сприймаються як надто щільні та довгі, щоб їх можна було практично використовувати у повсякденній роботі. Навчання зосереджується на тому, «що» слід робити, а не на тому, «як»; воно не зосереджене на тому, як застосувати нові знання та політику. Це особливо важливо в контексті Малі, де існує хронічна нестача ресурсів і кадрового потенціалу, яку неможливо вирішити лише шляхом передачі технічних навичок.

Інтерв'ю показали, що діяльність у сфері ґендерної проблематики іноді може сприйматися як зобов'язання перед міжнародними партнерами та розглядатися як короткострокові результати, а не передбачати акцент на довгострокових результатах. Системи моніторингу та оцінки, що регулюють проєкти міжнародних партнерів, зосереджені на діяльності та результатах і нехтують аналізом впливу роботи на населення в довгостроковій перспективі. Критерії розробки проєктів з нарощування потенціалу часто не відповідають потребам установ безпеки. Швидка плинність кадрів у міжнародних організаціях також перешкоджає впровадженню підтримки у сфері ГЗН/СНПК.

MINUSMA була виведена з Малі наприкінці 2023 року. Місцеві учасники вважають, що зусилля уряду з реалізації плану дій щодо СНПК значно сповільняється, оскільки в його реалізації сильно покладалися на міжнародних партнерів.

Вивчені уроки

Дослідження виявило декілька ідей, які міжнародним суб'єктам варто розглянути з точки зору підтримки щодо СНПК і загалом під час розробки втручань із нарощування потенціалу як частини підтримки РСБ, зокрема в нестабільних контекстах, таких як Малі.

Розуміння СНПК слід поглибити та контекстуалізувати як частину ГЗН

Необхідно покращити розуміння, що таке СНПК, як ідентифікувати випадки та як передати їх системі правосуддя. Дослідження в Малі показали значні накладки між СНПК і ГЗН. У Малі конфлікт не лише спровокував акти сексуального насильства, вчинені безпосередньо у конфлікті, але й опосередковано загострив усі форми ГЗН, які існували раніше. Це особливо очевидно у випадку примусових і ранніх шлюбів: ця форма ГЗН завжди існувала в Малі, але вона стала особливо гострою після ескалації конфлікту, оскільки сім'ї були змушені видавати молодих дівчат заміж, щоб фізично позбавити їх від безпекових ризиків. Ця ситуація в поєднанні з недостатнім розумінням респондентами СНПК та плутаниною з іншими формами насильства підкреслює необхідність нарощування потенціалу щодо СНПК у ширшому контексті ГЗН. Будь-який план дій, стратегію чи протокол із запобігання та реагування на СНПК необхідно контекстуалізувати як частину ширшої боротьби з ГЗН.

РСБ має включати консультації та адвокацію з питань адаптації міцної правової бази щодо ГЗН

У Малі все ще існують серйозні недоліки в законодавчій та нормативній базі щодо

ГЗН. Закони, узгоджені з міжнародними стандартами прав людини, є основою, на якій можна побудувати ефективні заходи сектора безпеки, але навчання учасників сектора безпеки матиме обмежений вплив, якщо ця інституційна та управлінська структура буде слабкою. Нарощування потенціалу щодо РСБ для посилення протидії ГЗН має здійснюватися на рівні підтримки законодавчої реформи та включати підтримку суб'єктів громадянського суспільства, які виступають за це реформування.

Нарощування потенціалу має торкатися інституційного потенціалу комплексно, а не зосереджуватися лише на навчанні

Втручання з нарощування потенціалу повинні бути розроблені як частина зусиль щодо підтримки установ безпеки в цілому. Навчання має бути зосереджене не лише на підвищенні технічних навичок, але й на тому, як персонал їх застосовуватиме, ролях і обов'язках персоналу у вирішенні проблем СНПК та ресурсах, виділених для цього. Частиною цілісного підходу має бути розгляд становища жінок і їхніх рівних кар'єрних можливостей. Дослідження виявило, що навчання підвищило впевненість офіцерів поліції та жандармерії у виявленні випадків ГЗН, роботі з постраждалими та механізмах скерування.

Однак відсутність ресурсів і персоналу, доступного для боротьби з ГЗН, у поєднанні з обмеженнями, встановленими законодавством, ускладнює співробітникам служби безпеки ефективно переслідування випадків ГЗН. Особливо це стосується СНПК, що вчиняється в північній частині країни, де державні установи майже не присутні.

Міжнародні суб'єкти повинні вкладати більше часу у формування місцевої відповідальності та адаптацію підходів до РСБ до інституційних потреб у довгостроковій перспективі

У Малі існує безліч стратегій, планів дій, протоколів та інших ініціатив для запобігання та реагування на ГЗН та СНПК; вони були розроблені національними установами у партнерстві з міжнародними суб'єктами. Незважаючи на те, що вони вкрай необхідні, опитані представники

поліції та жандармерії вказали, що майже не знають про них. Якщо ж респонденти були ознайомлені з цими політиками та протоколами, вони вважали їх занадто щільними та складними для використання. Міжнародні учасники повинні краще узгоджувати зусилля при розробці політики, стратегій і планів дій, а також зосереджуватися на заохоченні володіння ними та реалізації їх на оперативному рівні установ безпеки. Підходи до нарощування потенціалу також мають бути адаптовані відповідно до повсякденної роботи установ, а не відповідно до критеріїв моніторингу та оцінки, встановлених донорами та міжнародними організаціями. Міжнародне та національне співробітництво має бути зосереджено менше на досягненні результатів і діяльності, а більше на оцінці довгострокового впливу нарощування потенціалу на забезпечення безпеки та правосуддя.

Примітки

- 1 Офіс Спеціального представника Генерального секретаря з питань сексуального насильства під час конфлікту, «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. Доповідь Генерального секретаря ООН» (Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 2023), <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/SG-REPORT-2023SPREAD-1.pdf>.
- 2 Рада Безпеки ООН, «Доповідь Міжнародної комісії з розслідування щодо Малі», S/2020/1332 (29 січня 2021 р.), <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n21/024/68/pdf/n2102468.pdf>; «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2024» (Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 4 квітня 2024 р.), <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2024/04/report/report-of-the-secretary-general-on-conflict-related-sexual-violence/202404-SG-annual-report-on-CRSV-EN.pdf>.
- 3 Зона відповідальності за ГЗН, Глобальний кластер з питань захисту та Фонд народонаселення ООН, «Rapport Annuel GBVIMS (Janvier–Décembre 2023)» (2023), <https://reliefweb.int/report/mali/rapport-annuel-gbvims-janvier-decembre-2023>.
- 4 Mali Actu, Mali : Projet de loi sur les violences basées sur le genre (VBG) : le gouvernement recule, mais le haut conseil islamique reste vigilant, 2021, <https://maliactu.net/mali-projet-de-loi-sur-les-violences-basees-sur-le-genre-vbg-le-gouvernement-recule-mais-le-haut-conseil-islamique-reste-vigilant/>. Щоб отримати детальний аналіз кримінального кодексу, див. FIDH та ASFC, «Note sur l'état des réponses judiciaires en matière de violences sexuelles liées aux conflits au Mali» (2022).
- 5 «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2024», примітка 2, пункт 7; «Рішення, що гальмує боротьбу проти сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, у Західній Африці», «Авокати без кордонів», Канада (блог, 18 квітня 2024 р.), <https://asfcanada.ca/en/medias/ecowas-decision-gao-mali-sexual-violence-armed-conflict-contradictory-signal/>.
- 6 Ministère de la Promotion de la Femme, de l'Enfant et de la Famille, «Strategie Nationale Holistique pour Mettre Fin aux Violences Basées sur le Genre (2019–2030)», nd
- 7 «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2023 р.», п. 18.
- 8 Emily Prey, Tanya Domi and Kinsey Spears, «Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine: Lessons from Bosnia and Herzegovina and Policy Options for Ukraine, the United States, and the International Community» (New Lines Institute for Strategy and Policy, 2023), <https://newlinesinstitute.org/gender/conflict-related-sexual-violence-in-ukraine-lessons-from-bosnia-and-herzegovina-and-policy-options-for-ukraine-the-united-states-and-the-international-community/>.
- 9 Ministère de la Promotion de la Femme, de l'Enfant et de la Famille, «Strategie Nationale Holistique pour Mettre Fin aux Violences Basées sur le Genre (2019–2030)», примітка 6.
- 10 Зона відповідальності за ГЗН, Глобальний кластер з питань захисту та Фонд народонаселення ООН, «Rapport Annuel GBVIMS (Janvier–Décembre 2023)», примітка 3.
- 11 Mali Tribune, «VBG Au Mali: Ces Cas Oubliés», Maliweb (30 травня 2024), <https://www.maliweb.net/societe/vbg-au-mali-ces-cas-oublies-3065481.html>.
- 12 Департамент миротворчих операцій ООН, «Щорічні підсумки діяльності та належної практики щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, та реагування на нього з боку миротворчих місій ООН за 2021 рік», Організація Об'єднаних Націй, 2022.
- 13 MINUSMA, «Au Mali, les leaders religieux élaborent une Fatwa contre les violences sexuelles liées au conflit» (січень 2023), <https://peacekeeping.un.org/fr/au-mali-les-leaders-religieux-elaborent-une-fatwa-contre-les-violences-sexuelles-liees-au-conflit#:~:text=27%20jan%202023-,Au%20Mali%2C%20les%20leaders%20religieux%20%C3%A9laborent%20une%20Fatwa%20contre%20les,24%20et%2025%20janvier%202023>.
- 14 Jenny Lorentzen, «Gendering Security Sector Reform through Capacity Building? The MINUSMA Specialized Police Team on Crime Scene Management», International Peacekeeping 31, no. 4 (7 August 2024): 499–528, <https://doi.org/10.1080/13533312.2024.2357133>.
- 15 «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2024 р.», примітка 7, 30.

Учасниці семінару «Проблеми проведення психологічної експертизи у випадках ґендерно-зумовленого насильства та особливості роботи з постраждалими» © Антон Ткаченко

Розділ 4: Україна

Контекст

З моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року Офіс Генерального прокурора України зафіксував понад 134,1 тис. злочинів агресії та військових злочинів.¹ Протягом наступних двох років спостерігалось зростання реєстрації злочинів СНПК. За місячними публічними даними Офісу Генерального прокурора, станом на серпень 2024 р. зафіксовано 310 випадків СНПК. Постраждалими стали 113 чоловіків (36%) і 197 жінок, з них 15 неповнолітні (один хлопець і 14 дівчат).² Зареєстровані типи СНПК включають зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування та примус до спостереження за сексуальним насильством над близькими.

Російське вторгнення та пов'язане з ним зростання насильства та безкарності в суспільстві також вважають причиною зростання домашнього насильства. Крім того, зруйнована інфраструктура та відсутність доступу до критично важливих послуг залишили багатьох жінок і дівчат без підтримки, що посилює їхню вразливість до насильства.³ За даними Національної поліції України, за 12 місяців 2023 року зареєстровано 291 428 звернень про випадки домашнього насильства та ГЗН (на 47 047 звернень більше, ніж у 2022 році), а також винесено 98 947 термінових заборонних приписів щодо правопорушників (на 55 606 більше, ніж у 2022 році).⁴

Починаючи з 2016 року після підписання та ратифікації Конвенції Ради Європи

про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), в законодавчій базі України щодо боротьби з ГЗН відбулися значні зміни. Нещодавно було розроблено три ключові політичні документи щодо реагування поліції та органів правосуддя на ГЗН та СНПК. Національна стратегія у сфері прав людини на 2021 рік передбачає заходи, спрямовані на запобігання та протидію ГЗН: приведення законодавства у сфері ГЗН у відповідність до міжнародних стандартів; створення умов для попередження та боротьби з усіма формами ГЗН, зокрема насильства та сексуальних домагань на робочому місці, СНПК, сексуальної експлуатації та ГЗН з боку працівників правоохоронних органів; та забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із ГЗН, зокрема вчинених на тимчасово окупованій території України. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на 2022 рік має на меті протидіяти всім формам насильства, включно з СНПК. Вона передбачає створення ефективного та доступного механізму реагування на випадки ГЗН; збільшення надання правової допомоги жінкам з уразливих верств населення; а також систему збору дезаггрованих даних для отримувачів правової допомоги. Посилення

законодавчої бази для протидії ГЗН триває з лютого 2022 року.

Ця політика діяла навіть до лютого 2022 року, хоча проблема СНПК не була настільки поширеною. У 2018 році за технічної підтримки ООН Жінки в Україні та Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні було розроблено Державну стратегію запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. У стратегії міститься низка рекомендацій, які стосуються судового переслідування та слухання справ СНПК, а також підвищення потенціалу правоохоронних органів і суддів. Його доповнює Імплементативний план на виконання Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії СНПК на 2022 рік. Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (НПД ЖМБ) також зосереджувався на реагуванні на СНПК з боку поліції, органів правосуддя та прокуратури, допомозі постраждалим та доступі до правосуддя. НПД ЖМБ зі змінами, внесеними в 2022 році, наголошує на проблемах, пов'язаних із боротьбою та реагуванням на ГЗН та СНПК, таких як відсутність знань і навичок виконавців, у тому числі тих, що забезпечують справедливість, а також обмежені людські та матеріальні ресурси та технічну підтримку.

Процес дослідження

Цільовими установами дослідження ДКЗС в Україні були Національна школа суддів

України, Тренінговий центр прокурорів України та Офіс Генерального прокурора.

ЮрФем (Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем») проаналізували законодавство, звіти, статистику, плани та державні стратегії щодо реагування з боку системи правосуддя на ГЗН та СНПК, збираючи інформацію з офіційних сайтів уряду та міжнародних організацій, а також через запити до органів влади. ЮрФем також проаналізували документацію, пов'язану з нарощенням потенціалу в українському секторі правосуддя щодо ґендерної рівності, ГЗН та СНПК з 2017 року по березень 2022 року. Це включало програму ДКЗС з нарощування потенціалу у сфері ГЗН та здійснення правосуддя, яка проводилася з 2018 по 2021 рік у рамках

проєкту ЄС «Право-Justice» у партнерстві з НУО «Ла Страда-Україна».

ЮрФем провели 11 інтерв'ю з керівником підрозділу з протидії злочинам СНПК Офісу Генерального прокурора та керівним персоналом Тренінгового центру прокурорів та Національної школи суддів, а також юристами та експертами Ла Страда, лінії правової допомоги ЮрФем та ООН Жінки в Україні. Також було включено додатковий письмовий внесок. Серед інформантів були учасники та координатори служби підтримки РСБ ДКЗС через проєкт «Право-Justice». Інтерв'ю проводилися з травня по липень 2024 року.

Як система правосуддя запобігає СНПК та реагує на нього?

Прокуратура. Офіс Генерального прокурора є одним із головних учасників розробки політики на національному рівні у сфері протидії ГЗН та сексуальному насильству, а також відповідає за розслідування та переслідування за звинуваченнями у СНПК. У 2020 році він утворив Департамент захисту інтересів дітей та протидії домашньому насильству, у складі якого тепер є спеціалізовані прокурори. Для кращого розслідування злочинів сексуального насильства у 2022 році в Департаменті протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора було сформовано аналогічну спеціалізовану структуру: Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про

злочини, пов'язані з сексуальним насильством (Управління у справах СНПК). Офіс Генерального прокурора також співпрацює з експертною групою у справах СНПК. З кінця вересня 2022 року мобільні групи у складі поліцейських, слідчих, прокурорів і психологів були направлені на території, які перебувають під тимчасовим військовим контролем Росії. Близько 200 прокурорів розслідують злочини сексуального насильства, а органи національної безпеки та боротьби з торгівлею людьми збирають докази.⁵

Кримінально-процесуальний кодекс України не встановлює конкретних вимог щодо досудового розслідування та судового розгляду злочинів СНПК. Незважаючи на це, протягом останніх двох років Офіс Генерального прокурора

впроваджує системні зміни щодо вдосконалення підходів до виявлення та реагування на випадки СНПК. Зокрема, Офіс Генерального прокурора впроваджує нові підходи до захисту інтересів постраждалих та свідків:

- адаптація процесу розслідування до особистостей постраждалих (повага до унікальності кожного, врахування їх особистої ідентичності, характеристик, групової приналежності тощо);
- надання пріоритету безпеці, здоров'ю та гідності постраждалих над іншими цілями;
- забезпечення інклюзивності та недискримінації (уникнення переслідувань, маргіналізації, уявної відсутності особистої автономії чи потенціалу);
- забезпечення можливості для постраждалих зберігати контроль над своєю інформацією (повага та підтримка права постраждалих на приватність, контроль і автономію в питаннях, пов'язаних з їхньою особистою історією, ідентичністю та іміджем, захист конфіденційності будь-якої особистої інформації або даних постраждалих); і
- заборона стигматизації (передачі та публікації будь-якої інформації про постраждалих, яка може призвести до дій, які їх звинувачують, бентежать, ображають, засуджують, принижують, висміюють чи зневажають).⁶

У процесі розслідування враховуються різні потреби постраждалих чоловіків у світлі різних характеристик форм СНПК, яким вони піддаються (часто в місцях позбавлення волі), щоб уникнути травматизації.

Офіс Генерального прокурора у співпраці з національними та міжнародними експертами розробив прийнятий у 2023 році Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення СНПК.⁷ Він має на меті покращити доступ до правосуддя для постраждалих від СНПК шляхом швидкого, всебічного та неупередженого розслідування, а також забезпечити підхід, орієнтований на постраждалих та свідків. У 2023 році Генеральний прокурор також затвердив стратегічний план щодо міжнародних злочинів, який, зокрема, спрямований на забезпечення захисту інтересів особливо вразливих груп населення, таких як постраждалі від СНПК;⁸ а також механізми підтримки постраждалих від міжнародних злочинів і свідків міжнародних злочинів, щоб посилити їх захист і допомогу,⁹ таким чином зміцнюючи їх довіру до правоохоронних органів та підвищуючи якість досудового розслідування. Для покращення комунікації з постраждалими від СНПК Офіс Генерального прокурора створив Координаційний центр підтримки постраждалих та свідків. До його функцій входить комплексне інформаційне забезпечення на всіх стадіях кримінального провадження, координація надання правової, психологічної, медико-соціальної допомоги відповідними службами та громадськими організаціями,

здійснення заходів щодо запобігання ревіктимізації.

Офіс Генерального прокурора активно намагається виявляти проблеми та пропонувати шляхи їх вирішення щодо притягнення до відповідальності СНПК. Наприклад, спеціальні публічні процедури «повідомлення про підозру» використовуються для притягнення до відповідальності винних у військових злочинах, у тому числі СНПК, які фізично перебувають поза контролем України, *(заочно)*.¹⁰ Це створило проблему в контексті стигматизації навколо сексуального насильства, оскільки повідомлення про підозру спочатку публікувалися з інформацією про особу постраждалих. Завдяки роботі з Експертною групою у справах СНПК було запропоновано внести зміни до законопроекту щодо забезпечення конфіденційності постраждалих, скасування строків досудового розслідування та можливості дистанційної участі в судовому розгляді.

Незважаючи на наявні рамки, за результатами цього дослідження було знайдено кілька слабких місць у реагуванні на СНПК, кожне з яких пов'язане з кримінальним переслідуванням за сексуальне насильство та ГЗН у ширшому сенсі.

По-перше, все ще не вистачає загальнонаціональної ефективної, комплексної та скоординованої політики попередження та реагування на ГЗН. Загалом, доступ до правосуддя для постраждалих від ГЗН підриває проблема територіальної віддаленості від

правоохоронних органів і судів, відсутність фінансових ресурсів для оплати правової допомоги та судових зборів, а також незнання про існування права на правову допомогу. З численними перешкодами стикаються певні групи жінок і чоловіків, наприклад, ромські жінки, внутрішньо переміщені особи, особи з обмеженими можливостями, люди похилого віку, ВІЛ-інфіковані та жінки, які проживають у сільській місцевості та гірських населених пунктах. Недостатньою є координація державних органів щодо збору даних та обміну інформацією між правоохоронними органами, соціальними службами та іншими структурами.

Слабкі загальнонаціональні системи боротьби з ГЗН призвели до затримок у наданні допомоги постраждалим від СНПК та розслідуванні випадків СНПК, оскільки в початковий період після повномасштабного вторгнення не було механізму для відокремлення випадків СНПК. Спочатку не було розуміння того, як діяти в цих випадках. Чим віддаленішим був регіон від центру, тим менше суб'єктів, відповідальних за реагування на ГЗН та СНПК, володіли інформацією та навичками для виявлення ГЗН. Особи, які займаються адвокацією щодо постраждалих від СНПК наголошують на необхідності покращити координацію між різними постачальниками послуг: визначити постачальників послуг для досягнення спільного розуміння та можливостей перескерування для постраждалих як на національному, так і на місцевому рівнях.¹¹

По-друге, НУО повідомляють, що хлопчики та чоловіки, які постраждали від СНПК, не отримують належних, якісних та

своєчасних послуг. Існують НУО, які надають спеціалізовану допомогу жінкам і дівчатам, постраждалим від СНПК, однак систему підтримки для задоволення медичних та інших потреб чоловіків і хлопчиків все ще потрібно розробити.

По-третє, можуть бути проблеми з розпізнаванням СНПК. Відповідно до законодавства України СНПК переслідується за статтею 438 Кримінального кодексу як порушення законів і звичаїв війни, яке кваліфікується як військовий злочин. У Кримінальному кодексі немає визначення СНПК. Злочини ҐЗН, які не є військовими злочинами, описані в розділі IV Кримінального кодексу, який охоплює злочини проти статевої свободи та особистої недоторканності (наприклад, статті 152–156-1) і домашнє насильство (стаття 126-1). Відсутність конкретної згадки про СНПК у статті 438 часто, як стверджується, призводить до неправильної класифікації злочинів СНПК як звичайних злочинів за статтями 152 або 153 замість статті 438. Це може призвести до неналежної правової реакції та, зрештою, до більш м'яких санкцій. Крім того, правила приватного обвинувачення, передбачені Кримінально-процесуальним кодексом, ускладнюють провадження, пов'язане з ҐЗН, на відміну від обов'язкового провадження за положеннями статті 438 про військові злочини. Ця правова неоднозначність була помічена у резонансних справах, що викликає занепокоєння щодо правильної кваліфікації та судового переслідування таких злочинів.

По-четверте, що пов'язано з вищевказаним, значна частина

злочинів сексуального насильства не переслідується ефективно. З травня до початку червня 2023 року ЮрФем проводив опитування щодо ефективності реагування на випадки сексуального насильства в Україні. Серед факторів, які заважають постраждалим звертатися за допомогою чи повідомляти про злочини, 58,4% респондентів відповіли, що постраждалі не знають, як діяти.¹² Такі дані свідчать про те, що національні та місцеві органи влади недостатньо роблять для підвищення обізнаності громадян щодо попередження та захисту від сексуального насильства. Після повідомлення про випадки сексуального насильства лише близько 50 відсотків постраждалих звертаються до суду. За результатами моніторингу за шість місяців 2022 року було встановлено, що з 31 кримінального правопорушення, зареєстрованого за статтею 153 Кримінального кодексу (сексуальне насильство), лише 16 дійшли до суду. Справи припиняються через, наприклад, надмірну залежність від медичних оглядів і нерозуміння реальної ситуації, яка полягає в тому, що постраждалі від сексуального насильства зазвичай не звертаються за допомогою та не повідомляють про злочин негайно. Поки що не проводився аналіз щодо того, яку частку злочинів сексуального насильства, які не були передані для судового переслідування, можна справедливо вважати СНПК.

Судді. Спеціалізація суддів у справах про ҐЗН та сексуальне насильство не передбачена. Загалом український кримінальний процес у справах про сексуальне насильство піддається критиці

за те, що він більше зосереджується на правах обвинуваченої особи, ніж постраждалої особи; суди часто не карають обвинувачених, а лише призначають випробувальний термін.

Відповідаючи на запити суддів, Національна школа суддів працює над інтеграцією питань, пов'язаних із розглядом справ про СНПК, у стандартизовану навчальну програму для суддів та помічників суддів першої та апеляційної інстанцій. На сайті Верховного Суду також розміщено пам'ятку щодо кваліфікації справ про СНПК для застосування слідчими, прокурорами, суддями та правозахисниками.¹³

У період з лютого 2022 року по червень 2024 року до судів було подано 20 обвинувальних актів у військових злочинах щодо СНПК проти 29 осіб.¹⁴ Наразі було винесено лише два вирoki у справах, пов'язаних із СНПК, обидва у 2022 році (один із них підтверджено в апеляційній інстанції у 2023 році). Відповідні дії включали погрозу зґвалтування, примушування до оголення та спробу зґвалтування. Однак судові рішення у цих справах не використовують термін «СНПК», формулюючи злочини лише як «жорстоке» або «насильницьке»

поводження з цивільним населенням як порушення законів та звичаїв війни, слідуючи конструкції відповідної статті Кримінального кодексу.

Детальна інформація про процедури, які застосовувалися судами в цих справах, а також, чи застосовувалися інструменти, передбачені законодавством для захисту та уникнення травматизації постраждалих, була відсутня. Таким чином, неможливо зробити висновки про те, як постраждалих було поінформовано про їхні права; чи була належним чином проінформована згода постраждалих на певні процесуальні дії; чи була їм надана можливість брати участь у судовому процесі, і якщо так, то яким чином була забезпечена їх безпека; чи використовувалися закриті судові процеси та відеоінтерв'ю; чи було надано психологічну підтримку тощо. Однак, судячи з формулювання судових рішень, можливо, є потреба в спеціалізованій підготовці для суддів, щоб гарантувати, що аспекти сексуального насильства у злочинах розглядаються чітко та повною мірою – наприклад, щодо об'єктивної сторони злочину, а також відповідного застосування норм міжнародного гуманітарного права та судової практики Міжнародного кримінального суду.

Яким був вплив РСБ на реагування на СНПК?

В результаті дослідження було виявлено низку прикладів міжнародної консультативної підтримки, яка покращує реагування на ГЗН та СНПК, а також деякі невирішені проблеми.

Прокуратура. У період з 2019 по 2021 роки в рамках проєкту ДКЗС «Право-Justice»

здійснювалися заходи, спрямовані на посилення визнання в секторі правосуддя

домашнього насильства та насильства щодо жінок як тяжких злочинів та покращення реагування на них. У співпраці з Національною академією прокуратури було розроблено посібник, типову лекцію та онлайн та офлайн навчальні програми з питань домашнього насильства. Вони серед іншого акцентують на орієнтованості на постраждалих, ґендерній чутливості та забезпеченні недискримінації. Вони на постійній основі інтегровані в навчальні програми Тренінгового центру прокурорів. Паралельно з завершальним етапом Проєкту «Право-Justice» у 2021 році було запроваджено додаткові навчальні курси для прокурорів щодо орієнтованих на постраждалих підходів до постраждалих від домашнього насильства та злочинів сексуального насильства щодо дітей. Вважається, що ці нові курси дають вказівки і сприяють прогресу в подоланні стереотипів і упереджень серед прокурорів, а також прийняттю більш орієнтованих на постраждалих від насильства підходів до домашнього насильства. Тренінговий центр прокурорів також розробив матеріал про «психологію допиту вразливих груп осіб», який він вважає ресурсом, що може застосовуватися як для ГЗН, так і для злочинів СНПК.

Начальник Управління у справах СНПК Офісу Генерального прокурора розповів, як слідчим стало відомо, що жінки-члени сімей українських військовослужбовців особливо піддавалися допитам з боку російських бойовиків: «Російський слідчий веде з нею розмову, кажучи, що вона мати.. що її син має повернутися, а не воювати проти «братнього народу».¹⁵ Дослідники виявили модель для тероризування жінок і зрозуміли, що їм потрібно зрозуміти

“

Важливо, що міжнародна експертка з ДКЗС долучилася [до розробки курсу про сексуальне насильство у 2019–2020 роках]. Це кардинально змінило процес розробки курсу та навчання. Вона виступала за практичні та прикладні методи навчання та закликала нас приділяти увагу цьому питанню, щоб ми формували розуміння серед суддів [і] боролися зі стереотипами щодо цього питання. Тоді залучення експертки змінило якість курсу.

Працівник Ла Страда-Україна

концепцію ГЗН, щоб зрозуміти, чому і як саме жінки стають мішенню у збройних конфліктах. Управління у справах СНПК вжило заходів для покращення своїх знань про ГЗН та його причини, зокрема звернулося до Офісу Спеціальної представниці ООН з питань сексуального насильства в умовах конфлікту за порадою та навчанням. Прокурори та судді пройшли таких питань, як робота з постраждалими, заходи безпеки, планування та проведення слідчих дій, опитування постраждалих та членів їхніх сімей, Кодекс Мурад та досвід колишньої Югославії. «Прийшло

розуміння, що ми маємо справу з чимось набагато більшим, ніж СНПК, і це лише частина ГЗН... У кожному військовому злочині ми повинні шукати зв'язок з іншими злочинами. Тоді буде видно масштаб і систему організації злочину – хто віддав наказ». ¹⁶ Управління у справах СНПК безпосередньо покликається на цей тренінг ООН і стоїть на чолі створення нових практик з його урахуванням.

У більш загальному плані респонденти припускають, що програми з нарощування потенціалу у сфері ГЗН, підтримувані до лютого 2022 року міжнародними організаціями, включаючи ДКЗС, значно сприяли швидкості та ефективності впровадження орієнтованих на постраждалих підходів до реагування на СНПК. Це пов'язано з тим, що спеціалісти, які пройшли попередню підготовку та зараз працюють у Офісі Генерального прокурора, Національній поліції та МВС, уже мають глибоке розуміння концепції ГЗН та важливості застосування альтернативних підходів до його розслідування. Демонструючи, наскільки сильний вплив може мати нарощування потенціалу, Управління у справах СНПК співпрацювало з Тренінговим центром прокурорів та іншими для підготовки матеріалів щодо ідентифікації та розслідування СНПК; їх запроваджено в навчальний процес для підвищення кваліфікації прокурорів. ¹⁷

Судді. У рамках зазначеного вище проєкту ДКЗС «Право-Justice» у співпраці з Національною школою суддів було розроблено тренінг щодо особливостей розгляду справ про домашнє насильство та інших справ про ГЗН. Програма розвитку потенціалу ДКЗС включала навчальний візит, розробку курсу з ГЗН

та команду «суддів-тренерів», навчання та наставництво для суддів, а також випуск посібника. Проблематика СНПК була включена до навчального курсу, розробленого у 2020 році. Розробники курсу вважали інтеграцію проблематики СНПК складним аспектом, оскільки він вимагав від слухачів знання міжнародного гуманітарного права. Крім того, вони вважали, що модуль СНПК було важко зрозуміти через стигматизацію та стереотипи, які існували на той час. Програму підготовки з питань домашнього насильства було інституціоналізовано та продовжено Національною школою суддів. Підтримка міжнародних експертів сприймалася місцевими партнерами-НУО як значний внесок.

Загалом Незважаючи на те, що програми розвитку потенціалу щодо боротьби з домашнім насильством і ГЗН інституціоналізовані та вважаються ефективними, інформанти все ж критично оцінили навчання суддів і прокурорів за відсутність систематичного та послідовного підходу та залежність від підтримки неурядових та громадських організацій. Водночас інформанти закликали більш ретельно та постійно залучати міжнародних експертів до розробки стандартних процедур, політик та інших документів, щоб забезпечити синхронізацію національних підходів з підходами міжнародних судових установ.

Програми нарощування потенціалу ДКЗС додатково дозволили партнерським місцевим неурядовим організаціям посилити свій досвід у сфері ГЗН та налагодити міцні зв'язки з органами прокуратури та судовими органами. У результаті, коли почалося повномасштабне

вторгнення в Україну, відносини щодо співпраці із сектором безпеки з питань СНПК вже були налагоджені. Наприклад, партнер проекту «Право-Justice» Ла Страда провів тренінг для суддів з написання вироків щодо військових

злочинів, де враховувалися питання вразливих свідків, постраждалих, інструменти уникнення повторної травматизації під час судових розглядів тощо.

Вивчені уроки

Зрозуміло, що в Україні приділяється значна увага розслідуванню та розгляду випадків СНПК за підтримки міжнародної спільноти. Офіс Генерального прокурора розробив спеціальну структуру та спеціалізовані підходи, приділяючи увагу практикам, орієнтованим на постраждалих, та профілактиці повторної травматизації. Тим не менш, дослідження показало низку проблем і уроків, які міжнародні суб'єкти повинні розглянути з точки зору підтримки у питаннях СНПК.

Підтримка місцевих НУО у налагодженні відносин із сектором безпеки та правосуддя приносить користь під час конфлікту

Міжнародна підтримка у нарощування потенціалу у сфері ГЗН часто зосереджена на персоналі сектора безпеки та покладається на експертів з інших країн для проведення навчання та консультацій. Незважаючи на те, що інституції сектора безпеки прагнуть такого міжнародного обміну і отримують від нього вигоду, саме місцеві організації громадянського суспільства (ОГС) виконують важливу роботу з підтримки та захисту постраждалих від ГЗН щодня. Коли спалахує збройний конфлікт або відбувається ескалація насильства, міжнародна участь стає ще обмеженішою, а роль місцевих ОГС ще важливішою. Міжнародна підтримка РСБ у сфері ГЗН має найбільший вплив, коли вона

надається у партнерстві з місцевими ОГС та експертами, а також уможливорює та підтримує побудову довіри та відносин між сектором безпеки та цими ОГС та експертами.

Розуміння суб'єктами судової системи взаємозв'язків і відмінностей між ГЗН і СНПК має вирішальне значення

Інформанти як з органів прокуратури, так і з сектору неурядових організацій наголошували на тому, що розуміння ГЗН є важливим для персоналу, який має справу з СНПК. Така обізнаність полягає не лише у розпізнаванні актів насильства, але й у розумінні системної нерівності, яка робить жінок більш уразливими в таких ситуаціях. Обізнаність прокурорів і слідчих щодо ГЗН може вплинути на підходи, які використовуються для розслідування випадків СНПК, заохочуючи їх враховувати

Учасники конференції «Правосуддя, орієнтоване на постраждалих від ГЗН», © Антон Ткаченко

соціально-культурні фактори, які сприяють уразливості жінок. Це сприяє якості розслідувань СНПК та застосуванню підходу, орієнтованого на постраждалих.

Координація між суб'єктами, які беруть участь у реагуванні на СНПК, і службами підтримки постраждалих залишається складною

Слабкі загальнонаціональні системи підтримки постраждалих від ГЗН завадили ідентифікації та допомозі постраждалим від СНПК, особливо постраждалим у віддалених регіонах. Зокрема доопрацювання потребують системи підтримки чоловіків, які постраждали від СНПК. Має відбуватися подальша

розробка механізмів співпраці між державними органами, правоохоронними органами, ОГС та іншими суб'єктами у сфері протидії СНПК та реагування на нього, включаючи визначення постачальників послуг та чіткі процедури скерування як на національному, так і на місцевому рівнях.

Найкращі практики орієнтованих на постраждалих підходів до розслідування та судового переслідування за СНПК відсутні в боротьбі з іншими формами ГЗН

Цікаво, що при порівнянні підходів до випадків ГЗН та СНПК експерти-інформанти спостерігають відмінності в обізнаності та чутливості залучених суб'єктів. Прокурори, які беруть участь у справах про СНПК, як правило,

вважаються більш чутливими до потреб постраждалих і краще підготовленими. Навпаки, у розслідуванні сексуального насильства як звичайного злочину немає такого рівня обізнаності та чутливості.

... на рівні справ про СНПК, як правило, суб'єкти, зокрема прокурори, більш чуйні, навчені; постраждалих не викликають повторно...

Юристка лінії «Юрфем:підтримка»

Таким чином, освіта та підготовка, які надаються фахівцям СНПК, повинні бути доступні ширше для прокурорів, суддів та інших осіб, залучених до процесу правосуддя. Тренінговий центр прокурорів та Національна школа суддів мають більш системно впроваджувати навчальні програми для подолання стигматизації постраждалих та викорінення практик віктимізації, забезпечення поваги до гідності та прав людини на всіх етапах розслідування та судового процесу. Спеціалізовані навчальні модулі з СНПК мають включати сучасні підходи до розслідування (включаючи підхід, орієнтований на постраждалих), а також заходи щодо захисту свідків і постраждалих. Необхідно вести облік осіб, які пройшли тренінги з ГЗН та СНПК.

Хороші практики, розроблені для випадків СНПК, слід розглядати для застосування до ГЗН у більш загальному плані, якщо

це доречно, і при цьому до всіх форм ГЗН, а не лише домашнього насильства. Наприклад, місцеві юристи стверджують, що положення, застосовані до справ про СНПК, які дозволяють постраждалим давати свідчення в будь-якому місці, мати доступ до юридичної підтримки незалежно від країни проживання та повідомляти про насильство будь-яким способом (онлайн/офлайн), повинні бути поширені також на справи про ГЗН.

СНПК, вчинене українською стороною, є делікатною темою

Станом на сьогодні інформації про зареєстровані кримінальні провадження щодо СНПК з боку українських військовослужбовців немає.¹⁸ Українська правова система передбачає відповідальність за СНПК незалежно від того, чи ці злочини вчинені російськими військами чи українськими військовослужбовцями. Відповідно до НПД ЖМБ та Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії СНПК уряд, громадські організації та міжнародні суб'єкти, включаючи ДКЗС, співпрацюють із сектором безпеки та оборони для протидії таким злочинам та просування норм міжнародного гуманітарного права.¹⁹ До роботи залучаються радники з гендерних питань Міноборони та Збройних Сил. Партнери з громадянського суспільства пропонують стратегію та підхід до того, як делікатно повідомляти про такі випадки. Практичні заняття на курсах підготовки з СНПК мають включати розгляд правопорушень, скоєних українським персоналом.

Примітки

- 1 За даними Офісу Генерального прокурора України на червень 2024р.
- 2 За даними Управління у справах СНПК Офісу Генерального прокурора України за серпень 2024р.
- 3 Христина Кіт, «Боротьба з сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом, в Україні», Новини ООН (12 квітня 2022), <https://news.un.org/en/story/2022/12/1131317>.
- 4 Ірина Попіка, «Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції» (Аналітичний центр "ЮрФем", 22 квітня 2024 р.), <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-2023/>.
- 5 «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2023 р.».
- 6 За даними Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтриманням обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством Офісу Генерального прокурора України .
- 7 Офіс Генерального прокурора України «Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом» (Київ, 2023 р.), затверджений Генеральним прокурором 26 червня 2023 року, <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/specializovani-dokumenty>.
- 8 Офіс Генерального прокурора України «Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023–2025 роки» (Київ, 2023 р.), <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategichniy-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazen-organiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vchinennya-miznarodnix-zlociniv-na-2023-2025-roki>.
- 9 Офіс Генерального прокурора України «Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів» (Київ, 4 листопада 2023 р.), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Текст>.
- 10 ЮрФем, «Особливості досудового розслідування сексуального насильства у воєнний час: що змінилося за рік після першого повідомлення про підозру у вчиненні СНПК?» (20.12.2023), <https://jurfem.com.ua/en/peculiarities-of-the-pre-trial-investigation-of-sexual-violence-in-time-of-war-what-has-changed-in-a-year-since-the-first-notice-of-suspicion-of-committing-crsv-was-issued/>.
- 11 ЮрФем, «Реагування державних інституцій на сексуальне насильство під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України» (10 грудня 2022 р.), <https://jurfem.com.ua/en/state-institutions-responding-to-sexual-violence-during-the-full-scale-armed-aggression-of-the-russian-federation-against-ukraine/>.
- 12 Попіка, «Домашнє насильство у 2023 році», примітка 4.
- 13 Верховний Суд України, «Пам'ятка щодо кваліфікації випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (для використання слідчими, прокурорами, суддями та правозахисниками у практичній діяльності)», без дати, https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/aktyal_pytan1_kks/.
- 14 За даними Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтриманням обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством, Офісу Генерального прокурора. Відкриті ресурси пошуку судових рішень не містять інформації про вирoki, винесені до 2022 року за статтею 438 Кримінального кодексу України, щодо злочинів, які містять ознаки СНПК. На сайті Офісу Генерального прокурора відповідна інформація також відсутня.
- 15 Інтерв'ю з Анною Сосонською, начальником Управління у справах СПНК Офісу Генерального прокурора, 28 травня 2024 р.
- 16 Там же .
- 17 Офіс Генерального прокурора України, «Пам'ятка щодо розслідування СНПК», без дати, <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pam-yatki-z-rozsliduvannya-snpk>.
- 18 У заявах про СНПК, зафіксованих УВКПЛ станом на травень 2022 року, фігурували підозрювані «з лав Збройних сил України, у тому числі територіальної оборони, у 9 випадках та правоохоронних органів в 1 випадку». УВКПЛ в Україні, «Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, 24 лютого – 15 травня 2022 року» (29 червня 2022 року), п. 98, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf>.
- 19 Нарощування потенціалу ДКЗС у сфері МГП для України включало розробку двох керівних документів: ДКЗС «Параметри ефективної військової підготовки з міжнародного гуманітарного права» (5 травня 2023 р.), <https://www.dcaf.ch/parameters-effective-military-training-international-humanitarian-law>; ДКЗС, «Правові та практичні аспекти здачі в полон в міжнародному гуманітарному праві» (8 травня 2023 р.), <https://www.dcaf.ch/legal-and-practical-elements-surrender-international-humanitarian-law>.

Розділ 5: Висновки та рекомендації

Виклики та прогалини у реагуванні з боку поліції та органів правосуддя на СНПК?

Підходи до розслідування та судового переслідування, орієнтовані на постраждалих, не застосовуються послідовно у всьому спектрі ГЗН

Підходи, орієнтовані на постраждалих, мають вирішальне значення для вирішення проблеми СНПК та ГЗН у ширшому плані. Вони повинні охоплювати не лише фокус на конфіденційності, згоді та захисті через процес правосуддя, але й доступ до медичних послуг, психосоціальної та інших форм підтримки. Якщо до процесу правосуддя не буде створено довіру через орієнтований на постраждалих підхід до ГЗН – наприклад, щодо домашнього насильства – постраждалі від СНПК не матимуть достатньої довіри, щоб подати офіційну заяву. В Україні СНПК розглядається донорами та державою через виняткову призму «зброї війни». Незважаючи на те, що це створило ресурси та політичний імпульс для рішучого реагування, таке бачення також створює ризик виникнення багаторівневої системи правосуддя, в якій постраждалі від СНПК можуть отримати доступ до заходів захисту і підтримки постраждалих, які будуть недоступні для постраждалих від більш «повсякденного» ГЗН.

Крім того, постраждалі можуть відігравати трансформаційну роль, якщо їх залучати до ініціатив з роз'яснення, навчання та нарощування потенціалу з сектором безпеки. В Україні постраждалі навчали військових і поліцейських з питань ГЗН, передаючи знання з власного досвіду та розуміння стигматизації, яка перешкоджає повідомленню та одужанню. Групи постраждалих виявляли інших постраждалих від СНПК й допомагали їм, діючи як місток, що їх з'єднував з сектором безпеки, зокрема в регіонах, до яких учасники сектора безпеки не мають доступу. Інтеграція орієнтованого на постраждалих підходу у РСБ може принести значні позитивні результати щодо реагування сектора безпеки на ГЗН, у тому числі і СНПК.

Стигматизація залишається значною перешкодою на шляху правосуддя та підтримки для постраждалих від СНПК

В Україні існує високий рівень державних зобов'язань у боротьбі з СНПК, але стигматизація залишається серйозною проблемою, через що постраждалим, як чоловікам, так і жінкам, важко виступити з заявами. У Малі та інших контекстах, які обговорювалися під час цього дослідження, наприклад у Буркіна-Фасо, проблема стигматизації носить ще більш виражений характер. Незважаючи на існування центрів підтримки на випадок ГЗН, страх остракізму з боку їхніх сімей і громад не дозволяє багатьом постраждалим повідомляти про випадки органам влади чи навіть звертатися до служб підтримки. Подолання проблеми стигматизації має вирішальне значення для створення сприятливого середовища, де постраждалі – чоловіки та жінки – можуть шукати справедливості без страху.

Потенційна можливість вчинення СНПК суб'єктами національного державного сектора безпеки мало визнається

Те, що національні сили можуть бути як винуватцями СНПК, так і суб'єктами реагування на СНПК, здається, мало помітно в програмах нарощування потенціалу сектора безпеки та правосуддя. Нарощування потенціалу часто не відповідає правовим, регулятивним та інституційним реформам, необхідним для забезпечення чітких правил і процедур, а також надійної правової бази для розслідування ГЗН всередині сил безпеки та персоналом сил безпеки. Наявність способів повідомити про домашнє насильство, скоєне персоналом, є критично важливою, особливо в контексті конфлікту.

Яким був вплив інтервенцій з боку РСБ, які здійснювалися та/або підтримувалися міжнародним співтовариством, на дії сектора безпеки щодо запобігання та реагування на СНПК?

Процес нарощування потенціалу у сфері ГЗН до конфлікту справді підготував ґрунт для реагування на СНПК

В Україні попереднє нарощування потенціалу Офісом Генерального прокурора, включно з роботою ДКЗС щодо протидії домашньому насильству, мало позитивний вплив. Найбільш чітко це виявляється в готовності органів прокуратури розглядати СНПК у контексті ширших форм ГЗН та визначати потребу в підходах, орієнтованих на постраждалих. У Малі нарощування потенціалу у сфері ГЗН підвищило обізнаність поліції з ґендерними аспектами насильства та зміцнило її впевненість щодо того, як відкривати справи та скеровувати постраждалих до служб підтримки, незалежно від того, чи вони постраждали від насильства, пов'язаного з конфліктом, чи ні. В роботі ДКЗС та інших міжнародних заходах з нарощування потенціалу застосовувалися ідеї та підходи з інших контекстів, і тому їх можна було б критикувати за «технізацію», коли технічні шаблони переносяться професіоналами між контекстами. Тим не менш, нарощування потенціалу було схвалено місцевими партнерами та явно позитивно вплинуло на рівень реагування на ГЗН та СНПК. Це показує, що нарощування потенціалу у сфері ГЗН у нестабільних ситуаціях може «закласти основу» для ефективнішого реагування на СНПК та інші форми ГЗН під час конфлікту.

Програми з нарощування потенціалу у сфері ГЗН сприяли інституціалізації навчання з ГЗН та розробці структурних заходів для боротьби з ГЗН

Втручання з боку РСБ у формі навчання іноді критикують як «одноразове». Однак результати цього дослідження як у Малі, так і в Україні продемонстрували, що підготовка з питань ГЗН, яку проводили для органів поліції, прокуратури та судових органів, була спрямована на інтеграцію в навчальні програми національних академій, і цього вдалось досягти. Більше того, нарощування потенціалу щодо ГЗН в Малі сприяло призначенню координаторів з ґендерних питань, а в Україні – розвитку спеціального відділу кримінального переслідування за злочини СНПК. Це гарні приклади міжнародної підтримки РСБ, яка допомагає створенню структур з орієнтацією на ґендерну проблематику в секторі безпеки, які, як очікується, відіграватимуть важливу роль в скеруванні та розвитку протидії ГЗН у довгостроковій перспективі.

Програми з нарощування потенціалу щодо ГЗН сприяли координації між організаціями рівня громад, неурядовими організаціями та суб'єктами сектора безпеки

Програми РСБ, проаналізовані в цьому дослідженні, залучали суб'єктів сектора безпеки до реагування на ГЗН, принаймні частково, через НУО та лідерів громад. У Малі це включало співпрацю з Вищою ісламською радою. В Україні програми ДКЗС були розроблені та реалізовані у партнерстві з місцевими неурядовими організаціями, що допомогло їм налагодити тісні зв'язки з органами прокуратури та судовими органами. Наслідки такого підходу можна розглядати в ситуації посилення конфлікту, особливо в Україні, де ці НУО-

партнери залишаються залученими до протидії ГЗН на центральному рівні, працюючи в координації з офіційними органами влади.

Наслідки нарощування потенціалу щодо ГЗН були послаблені слабкою інституційною спроможністю та неадекватною правовою базою

Малі, порівняно з Україною, в процесі нарощування потенціалу реагування на СНПК зіткнулося з багатьма проблемами, включаючи загальні проблеми з ресурсами та потенціалом поліції та жандармерії та неналежну правову базу щодо ГЗН. Для досягнення ефективності в таких контекстах, втручання з боку РСБ повинні здійснюватися на багатьох рівнях: підтримка зусиль щодо системних реформ, цілісний розгляд потенціалу щодо ГЗН у секторі безпеки та правосуддя та залучення ОГС та парламентарів. Системна реформа протидії ГЗН потребує уваги, наприклад, до персоналу, який займається підтримкою протидії ГЗН (координатори з ґендерних питань, ґендерні підрозділи, групи з ГЗН тощо), координації з НУО та службами охорони здоров'я, можливостей для жіночого персоналу, ґендерно-орієнтованої інституційної культури, перевірки персоналу з історією ГЗН, а також механізмів моніторингу та нагляду.

Які уроки можна винести для політики, керівних принципів та планування РСБ у більш загальному плані?

Міжнародне планування РСБ має бути краще адаптоване до національних умов і зосереджене на довгостроковому впливі та підзвітності

Дослідження, проведене в Малі, показало, що місцеві органи безпеки часто вважають керівні принципи та політики, розроблені завдяки міжнародній підтримці, надто технічними та складними для використання в роботі безпосередніми виконавцями. Навчання може бути занадто зосереджене на навичках і не враховувати інституційні структури, ресурси та стимули, які можуть уможливити застосування нових знань і навичок, або, навпаки, перешкоджати цьому. Вплив нарощування потенціалу буде обмежений через неадекватність загальної правової бази.

Міжнародне планування часто розраховане на отримання результатів, які можна виміряти протягом життєвого циклу проєкту. Це означає, що воно може не враховувати процеси правової реформи чи соціальних змін, наприклад, тому, що такі процеси завжди розтягнуті в часі та/або їх важко виміряти, або ж може не бути можливості проаналізувати наслідки нових політичних підходів.

Такі висновки спонукають нас повторити знайомі рекомендації про те, що нарощування потенціалу РСБ, чи то у сфері ГЗН, чи в інших сферах, має бути чітко адаптоване під місцеву установу. Програми підтримки повинні бути розроблені спільно з установами-партнерами з проведенням відповідного аналізу, вкладенням часу та налагодженням стосунків. Залучення ОГС та інших експертів до цього процесу допоможе визначити критичні контекстуальні виклики, пов'язані зі структурою законодавства, соціальними нормами чи динамікою інституційної культури.

При нарощуванні потенціалу РСБ слід більше зосереджуватися на цінностях, ставленні та інституційних нормах

При нарощуванні потенціалу РСБ слід зосереджуватися на цінностях і ставленнях. Навчання навичок часто передбачає наявність загального розуміння того, в чому полягає проблема безпеки; тобто того, що є морально «неправильним» і має вирішуватися інституціями сектора безпеки. Проте в різних культурних контекстах деякі форми насильства та жорстокого поводження сприймаються широко. Замість того, щоб базуватися лише на навчанні, ініціативи РСБ можуть включати такі процеси, як наставництво та діалог із громадою, які пропонують більш значущі можливості для сприяння трансформації поглядів і переконань, через які деякі форми насильства та жорстокого поводження залишаються непоміченими, зокрема в секторі безпеки та правосуддя. ОГС, релігійні лідери та лідери суспільних думок також можуть бути партнерами, забезпечуючи пристосування програм до культурних нюансів. Залучення лідерів громад до дискусій також може забезпечити культурно резонансний підхід до зміни норм, особливо щодо сексуального насильства. Приклади таких підходів можна знайти в тому, як МКЧХ адаптує свою діяльність з поширення інформації про міжнародне гуманітарне право в прив'язці до місцевих цінностей та норм. Ці приклади також включають програми Швейцарського агентства розвитку та співробітництва, які підтримують процеси оздоровлення громади як спосіб сприяння соціальній згуртованості та колективній профілактиці ГЗН, і програму Living Peace, про яку йдеться в Розділі 3. Крім того, такі підходи відкривають можливості для встановлення зв'язків між ГЗН, інституційними культурами в секторі безпеки та чоловічими та жіночими нормами.

Підходи до навчання мають бути локально обґрунтованими

При проведенні навчання необхідна гнучкість у адаптації до можливостей і культурного контексту різних аудиторій. Може виникнути потреба в адаптації термінології місцевими експертами та тренерами, щоб забезпечити розуміння та застосовність, особливо щодо ґендерної проблематики та ГЗН. Відсутність знання мов, які є спільними для слухачів та інструкторів, може призвести до виникнення потреби в матеріалах, які включатимуть візуальний та базовий практичний контент. Важливо враховувати, хто створює та доносить повідомлення, і чи такі підходи, як обмін думками, діалоги та обговорення, матимуть більший вплив, ніж стандартизоване навчання.

РСБ має співпрацювати не тільки з установами сектора безпеки та правосуддя, а і підтримувати представників НУО, які займаються адвокацією, постачальників послуг і неформальні структури

В цьому дослідженні наведено багато прикладів важливої ролі, яку відіграють представники НУО, що займаються адвокацією, постачальники послуг і мережі постраждалих у ланцюгах безпеки та правосуддя. У Малі та Буркіна-Фасо, де стигматизація навколо ГЗН та СНПК заважає постраждалим говорити про проблему, наявність центрів «Єдиного вікна з питань ГЗН» відіграла важливу роль у їх спонуканні до подання скарг до поліції. В Україні НУО пропонують необхідні експертні дослідження та технічну підтримку органам прокуратури, а також підтримку постраждалих. Місцеві НУО та ОГС можуть бути єдиними суб'єктами, які мають контакт з постраждалими від ГЗН у конфліктних ситуаціях, у той час як неформальні громадські структури можуть бути важливими партнерами для охоплення за межами великих центрів. Міжнародна підтримка нарощування потенціалу у сфері ГЗН часто зосереджена виключно на інституціях сектора безпеки, але вона матиме найбільший вплив тоді, коли підтримуватиме та розширюватиме можливості місцевих НУО та ОГС та допомагатиме їм будувати робочі стосунки з офіційними суб'єктами сектора безпеки та правосуддя.

Як ці висновки можуть вплинути на те, яким чином Повістка «ЖМБ» концептуалізуватиме РСБ щодо запобігання та захисту?

Функції РСБ щодо СНПК не можна розглядати окремо від ширшого важливого значення ґендерної орієнтованості РСБ

Це дослідження підтверджує висновки, зроблені на основі досвіду ДРК і Сьєрра-Леоне, про те, що реакція донорів і держави залежить від того, чи проблема СНПК позначається як «континуум», тобто продовження проблеми ГЗН. Розгляд СНПК як виняткової проблеми загрожує маргіналізацією точок зору місцевих захисників прав жінок та експертів, а також залишить проблему ГЗН у суспільстві без належної уваги. Увага до СНПК може призвести до нехтування вирішенням проблем інших форм насильства, загострених конфліктом – наприклад, в Україні немає можливості повідомити про домашнє насильство, вчинене українськими солдатами, коли вони повертаються додому. Підхід до СНПК як до порушення, яке є продовженням інших форм ГЗН і, крім того, пов'язане з патріархальними моделями мислення та ґендерною нерівністю щодо влади та ресурсів, має вирішальне значення для формування ефективної політики реагування. Місцевих захисників та експертів слід залучати до політичних дискусій щодо СНПК на найбільш ранніх етапах, щоб допомогти досягти правильного балансу між ініціативами, спрямованими на боротьбу з СНПК та ГЗН у більш загальному плані.

РСБ відіграє важливу роль у запобіганні СНПК та реагуванні на нього. Однак його не слід розглядати окремо від ширшої ролі ґендерно-орієнтованого РСБ у підвищенні рівня реагування на ҐЗН та просуванні ґендерної рівності через інклюзивні інститути сектора безпеки, які надають ефективні послуги всім.

Важливо зосередитися як на запобіганні, так і на захисті

Вимір РСБ, який стосується забезпечення того, щоб інституції сектора безпеки самі не порушували прав людини, а також забезпечення сильної підзвітності, легко маргіналізувати в програмах з нарощування потенціалу. Це може бути делікатною темою як для партнерів НУО, так і для самих установ. Чіткий аспект «запобігання» в будь-якій програмі може допомогти зберегти це питання в полі зору. У доповіді МКЧХ “The Roots of Restraint in War” («Коріння стримування під час війни») запропоновано аналіз того, як неофіційні та офіційні норми впливають на поведінку збройних сил і груп.¹ Ідея полягає в тому, що, розуміючи джерела впливу кривдників, гуманітарні організації можуть краще адаптувати підходи, спрямовані на зменшення насильства. Ця аналітична структура може бути корисною не лише для гуманітарних організацій, але й під час розробки превентивних підходів у плануванні РСБ та ЖМБ.

Проблема СНПК потребує міжсекторального підходу, який розширює можливості

Обговорення СНПК під час цього проєкту підкреслює необхідність міжсекторальних підходів, особливо при аналізі факторів уразливості серед населення. Наприклад, розробляючи програму СНПК для біженців з України, неурядові організації зосереджувалися не лише на жінках і дівчатах, а й на інтеграції загальних принципів, які б відповідали потребам різноманітних груп, включаючи людей з обмеженими можливостями та ЛГБТК+ осіб. Крім того, навчання щодо СНПК має зосереджуватися на справедливості та відновленні, щоб уникнути перетворення насильства на сенсацію та випадкової повторної віктимізації постраждалих. Це вимір, що має відношення до адвокації питань СНПК у більш загальному плані: важливість міжсекторальної оптики та меседжів, спрямованих на розширення можливостей постраждалих.

¹ МКЧХ, “The Roots of Restraint in War” (МКЧХ, 2018 р.), <https://www.icrc.org/en/publication/4352-roots-restraint-war>.

Повістка ЖМБ має і далі наголошувати на проблемі упередженості та стигматизації в рамках включення цінностей, ставлень та існуючих норм у сектор безпеки

Зосереджуючись на навчанні суб'єктів сектора безпеки для вдосконалення їхніх навичок реагування на ГЗН та СНПК, Повістка ЖМБ може пропустити той факт, що не всі суб'єкти сприймають усі форми ГЗН як порушення, як обговорювалося вище. Одним з унікальних внесків Повістки ЖМБ у політику безпеки є її акцент на боротьбі з ґендерними стереотипами, упередженнями та стигматизацією. Ці аспекти слід продовжувати розширювати та супроводжувати доказовою базою. Корисним було б проведення додаткових досліджень щодо стратегій трансформації ґендерних упереджень у закладах, де домінують чоловіки, зміни ґендерних упереджень та подолання проблеми стигматизації.

Список використаної літератури

- AP News. «Нідерландська поліція заарештувала сирійця, звинуваченого в сексуальному насильстві та інших злочинах під час громадянської війни в Сирії», 8 грудня 2023 р., <https://apnews.com/article/netherlands-syria-arrest-crimes-against-humanity-7cca6b6741609a15ffd396e84ed7302e>.
- Юристи без кордонів Канада. «Рішення, яке гальмує боротьбу проти сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом у Західній Африці» [Avocats sans frontières Canada. “A Decision Setting Back the Fight against Sexual Violence Linked to Armed Conflict in West Africa”], 18 квітня 2024 р., <https://asfcanada.ca/en/medias/ecowas-decision-gao-mali-sexual-violence-armed-conflict-contradictory-signal/>.
- Бастік, Меган, Карін Грімм і Рахель Кунц. Сексуальне насильство під час збройного конфлікту: глобальний огляд і наслідки для сектору безпеки [Bastick, Megan, Karin Grimm and Rahel Kunz. Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector]. Женева: ДКЗС, 2007 р., https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/sexualviolence_conflict_full.pdf.
- Бастік, Меган і Даніель де Торрес. «Імплементация резолюцій «Жінки, мир і безпека» в реформі сектору безпеки (Інструмент 13)», у посібнику з ґендерних питань і реформування сектору безпеки. Женева: ДКЗС, ОБСЄ/БДІПЛ, Міжнародний навчальний та науково-дослідницький інститут з покращення становища жінок [Bastick, Megan, and Daniel de Torres. “Implementing the Women, Peace and Security Resolutions in Security Sector Reform (Tool 13)”, in Gender and Security Sector Reform Toolkit. Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW], 2010 р., <https://www.dcaf.ch/implementing-women-peace-and-security-resolutions-security-sector-reform-tool-13>.
- Бастік, Меган і Тобі Вітмен. «Жіночий посібник із реформування сектору безпеки». Вашингтон, округ Колумбія: ДКЗС та інклюзивна безпека [Bastick, Megan, and Tobie Whitman. “A Women’s Guide to Security Sector Reform”. Washington, DC: DCAF and Inclusive Security], 2013 р., <https://www.dcaf.ch/index.php/womens-guide-security-sector-reform>.
- . «Жіночий посібник із реформування сектору безпеки: навчальний план». Вашингтон, округ Колумбія: інклюзивна безпека та ДКЗС [“A Women’s Guide to Security Sector Reform: Training Curriculum”. Washington, DC: Inclusive Security and DCAF], 2017 р., <https://www.dcaf.ch/womens-guide-security-sector-reform-training-curriculum>.
- Бенга, Родріґе ле Рой. «Репарації: спеціальний кримінальний суд обирає прагматизм», JusticeInfo. Net (блог) [Benga, Rodrigue le Roi. “Reparations: Special Criminal Court Opts for Pragmatism”,

JusticeInfo.Net (blog)], 19 березня 2024 р., <https://www.justiceinfo.net/en/129715-reparations-special-criminal-court-pragmatism.html>.

Батлер, Крістофер К., Талі Глuch і Ніл Дж. Мітчелл. «Сили безпеки і сексуальне насильство: міжнародний аналіз аргументу принципал-агент», [Butler, Christopher K., Tali Gluch and Neil J. Mitchell. "Security Forces and Sexual Violence: A Cross-National Analysis of a Principal-Agent Argument"], *Journal of Peace Research* 44, № 6 (2007 р.): 669–87. <http://www.jstor.org/stable/27640594>).

Капаріні, Марина Луїза і Карі М. Ослан. «Нарощування потенціалу щодо питань сексуального та ґендерно-зумовленого насильства у миротворчих операціях: спеціалізовані поліцейські групи», Норвезький інститут міжнародних відносин (NUPI) [Caparini, Marina Louisa, and Kari M. Osland. "SGBV Capacity-Building in Peace Operations: Specialized Police Teams", *Norwegian Institute of International Affairs (NUPI)*], 2016 р. <http://www.jstor.org/stable/resrep08017>.

Довідкова служба «Жінки, Мир і Безпека» Фонду запобігання конфліктів, сприяння стабільності та безпеки. «Оцінка ґендерної рівності та обізнаності в поліції/силах безпеки в контекстах конфлікту», Уряд Великобританії [CSSF Women, Peace and Security Helpdesk. "Assessment of Gender Equality and Awareness in Police/ Security Forces in Conflict Contexts", UK Government], 30 серпня 2022 р., <https://wpshelpdesk.org/articles/assessment-of-gender-equality-and-awareness-in-police-security-forces-in-conflict-contexts/>.

Дейлі, Кетлін. «Сексуальне насильство та інтереси постраждалих у здійсненні правосудді», в Естель Цинстаг і Марі Кінан (ред.) Відновлювальне реагування на сексуальне насильство. [Daly, Kathleen. "Sexual Violence and Victims' Justice Interests", in Estelle Zinsstag and Marie Keenan (eds) *Restorative Responses to Sexual Violence*]. Паутледж, 2017 р.

Денні, Л. і К. Валтерс, «Узагальнення доказів: реформа сектору безпеки та нарощування організаційного потенціалу» (Лондон: Департамент міжнародного розвитку, 2015 р.) [Denney, L. and C. Valters, "Evidence Synthesis: Security Sector Reform and Organisational Capacity Building" (London: Department for International Development, 2015)], <https://odi.org/en/publications/evidence-synthesis-security-sector-reform-and-organisational-capacity-building/>.

ДКЗС. «Параметри ефективної військової підготовки з міжнародного гуманітарного права» ["Parameters of Effective Military Training in International Humanitarian Law"], Женева, 2023 р., <https://www.dcaf.ch/parameters-effective-military-training-international-humanitarian-law>.

———. 15 «Юридичні та практичні елементи капітуляції в міжнародному гуманітарному праві», ["The Legal and Practical Elements of Surrender in International Humanitarian Law"], Женева, 2023 р., <https://www.dcaf.ch/legal-and-practical-elements-surrender-international-humanitarian-law>.

ДКЗС, ОБСЄ/БДІПЛ та ООН- Жінки. Посібник з ґендерних питань та питань безпеки. Женева: ДКЗС, ОБСЄ/БДІПЛ, ООН- Жінки , [DCAF, OSCE/ODIHR and UN Women. Gender and Security Toolkit. Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women], 2019 p., <https://www.dcaf.ch/gender-and-security-toolkit>.

Екімундо. «Життя у мирі». [Equimundo. “Living Peace”], без дати, <https://www.equimundo.org/programs/living-peace>.

Фернандес, Мірко та Джейн Таунслі. «Посібник із ґендерно-орієнтованих служб поліції для жінок і дівчат, які зазнали насильства». Нью-Йорк: ООН-Жінки, УНЗ ООН та Міжнародна асоціація жінок-поліцейських [Fernandez, Mirko, and Jane Townsley. “Handbook on Gender-Responsive Police Services for Women and Girls Subject to Violence”. New York: UN Women, UNODC and International Association of Women Police], 2021 p., <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/01/handbook-gender-responsive-police-services>.

Фофана Ібрагім, Айша. «Інтеграція ґендерної оптики в поліції Сьєрра-Леоне» [Fofana Ibrahim, Aisha. “The Integration of a Gender Perspective in the Sierra Leone Police”]. Женева: ДКЗС, 2012 p., <https://www.dcaf.ch/integration-gender-perspective-sierra-leone-police>.

Гаандерсе, Міранда та Крістін Валасек. «Сектор безпеки та ґендерних питань у Західній Африці: огляд поліції, служб оборони, правосуддя та пенітенціарних служб у країнах Економічного співтовариства країн Західної Африки» [Gaanderse, Miranda, and Kristin Valasek. “The Security Sector and Gender in West Africa: A Survey of Police, Defence, Justice and Penal Services in ECOWAS States”]. Женева: ДКЗС, 2011 p., <https://www.dcaf.ch/security-sector-and-gender-west-africa-survey-police-defence-justice-and-penal-services-ecowas>.

Зона відповідальності за ГЗН, Глобальний кластер з питань захисту та Фонд народонаселення ООН. «Річний звіт Системи управління інформацією про ґендерно-зумовлене насильство (січень – грудень 2023 p.) [GBV Area of Responsibility, Global Protection Cluster and UNFPA. “Rapport Annuel GBVIMS (Janvier–Décembre 2023)”], 2023, <https://reliefweb.int/report/mali/rapport-annuel-gbvims-janvier-decembre-2023>.

Голвікві, А. (2021). Підготовка військ з ґендерних питань: створення транснаціональної практики. [Holvikivi, A. (2021). Training the Troops on Gender: The Making of a Transnational Practice]. International Peacekeeping, 28(2), 175–199. <https://doi.org/10.1080/13533312.2020.1869540>.

Human Rights Watch. «Гвінея: знаковий вердикт у справі про масові вбивства на стадіоні» [Human Rights Watch. “Guinea: Landmark Verdict in Stadium Mass Killings Trial”], 31 липня 2024 p., <https://www.hrw.org/news/2024/07/31/guinea-landmark-verdict-stadium-mass-killings-trial>.

Цільова група з ґендерних питань та гуманітарної допомоги Міжвідомчого постійного комітету. «Рекомендації МВПК щодо втручання в боротьбу з ґендерним насильством у гуманітарних

ситуаціях», МБПК [IASC Task Force on Gender and Humanitarian Assistance. “IASC Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings”, IASC], 1 вересня 2005 р., <https://interagencystandingcommittee.org/sites/default/files/migrated/2021-03/Guidelines%20for%20Gender-based%20Violence%20Interventions%20in%20Humanitarian%20Settings.pdf>.

МКЧХ. «Коріння стримування під час війни», МКЧХ [ICRC. “The Roots of Restraint in War”, ICRC], 2018 р., <https://www.icrc.org/en/publication/4352-roots-restraint-war>.

[Міжнародний центр боротьби з тероризмом. «Новий поворот: Переслідування злочинів сексуального та ґендерно-зумовленого насильства як терористичного злочину в Нігерії»] [International Centre for Counter-Terrorism. “The Tide Turns: The Prosecution of SGBV Crimes as a Terrorist Offence in Nigeria”], 12 липня 2024 р., <https://www.icct.nl/publication/tide-turns-prosecution-sgbv-crimes-terrorist-offence-nigeria>.

ЮрФем. «Реагування державних органів на сексуальне насильство під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України» [JurFem. “State Institutions Responding to Sexual Violence during the Full-Scale Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine”], 12 жовтня 2022 р., <https://jurfem.com.ua/en/state-institutions-responding-to-sexual-violence-during-the-full-scale-armed-aggression-of-the-russian-federation-against-ukraine/>.

———. «Особливості досудового розслідування сексуального насильства у воєнний час: що змінилося за рік після першого повідомлення про підозру у вчиненні СНПК?» [“Peculiarities of the Pre-Trial Investigation of Sexual Violence in Time of War: What Has Changed in a Year since the First Notice of Suspicion of Committing CRSV Was Issued?”], 20 грудня 2023 р., <https://jurfem.com.ua/en/peculiarities-of-the-pre-trial-investigation-of-sexual-violence-in-time-of-war-what-has-changed-in-a-year-since-the-first-notice-of-suspicion-of-committing-crsv-was-issued/>.

Кіт, Христина. «Боротьба з сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом, в Україні» [“Fighting Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine”], Новини ООН, 12 квітня 2022 р., <https://news.un.org/en/story/2022/12/1131317>.

Лоренцен, Дженні. «Ґендеризація реформування сектору безпеки через нарощування потенціалу? Спеціалізована поліцейська група MINUSMA з роботи з місцем злочину», [Lorentzen, Jenny. “Gendering Security Sector Reform through Capacity Building? The MINUSMA Specialized Police Team on Crime Scene Management”], International Peacekeeping 31, № 4 (7 серпня 2024 р.): 499–528, <https://doi.org/10.1080/13533312.2024.2357133>.

[Mali Actu, Малі: Законопроект про ґендерно-зумовлене насильство (ГЗН): уряд відступає, але Вища ісламська рада залишається пильною] [Mali Actu, Mali : Projet de loi sur les violences basées sur le genre (VBG) : le gouvernement recule, mais le haut conseil islamique reste vigilant], 2021 р., <https://maliactu.net/mali-projet-de-loi-sur-les-violences-basees-sur-le-genre-vbg-le-gouvernement-recule-mais-le-haut-conseil-islamique-reste-vigilant/>.

- Mali Tribune. «Г'ЗН в Малі: ці забуті справи» [Mali Tribune. “VBG Au Mali : Ces Cas Oubliés”], Maliweb, 30 травня 2024 р., <https://www.maliweb.net/societe/vbg-au-mali-ces-cas-oublies-3065481.html>.
- [Мехра, Таня. «Подвоєння відповідальності в Європі: судове переслідування «терористів» за основні міжнародні злочини та терористичні злочини, вчинені в контексті конфлікту в Сирії та Іраку» [Mehra, Tanya. “Doubling Down on Accountability in Europe: Prosecuting ‘Terrorists’ for Core International Crimes and Terrorist Offences Committed in the Context of the Conflict in Syria and Iraq.”], Perspectives on Terrorism 17, № 4 (2023 p.): 69–104. <https://www.jstor.org/stable/27274059>.
- Менцель, Енн і Ліза Чернер. «Реагування на сексуальне насильство: як (де)політизація та технізація визначають форму втручання, що фінансуються донорами» [Menzel, Anne, and Lisa Tschörner. “Responding to Sexual Violence: How (De-)Politicization and Technicalization Shape Donor-Funded Interventions”], International Peacekeeping 30, № 1 (1 січня 2023 p.): 128–54, <https://doi.org/10.1080/13533312.2022.2157820>.
- Міністерство у справах жінок, дітей та сім'ї. «Національна цілісна стратегія подолання ґендерно-зумовленого насильства (2019–2030 р.р.)» [Ministere de la Promotion de la Femme, de l'Enfant et de la Famille. “Strategie Nationale Holistique pour Mettre Fin aux Violences Basées sur le Genre (2019–2030)”], без дати.
- MINUSMA, «У Малі релігійні лідери складають фетву проти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом» [MINUSMA, “Au Mali, les leaders religieux élaborent une Fatwa contre les violences sexuelles liées au conflit”] (січень 2023 р.), <https://peacekeeping.un.org/fr/au-mali-les-leaders-religieux-elaborent-une-fatwa-contre-les-violences-sexuelles-liees-au-conflit#:~:text=27%20jan%202023-,Au%20Mali%2C%20les%20leaders%20religieux%20%C3%A9laborent%20une%20Fatwa%20contre%20les,24%20et%2025%20janvier%202023>.
- Мунк, Інґрід і Айко Голвікві. «Врятувати світ, один тренінг з ґендерних питань за раз», аналітична записка 5, серія «Можливості для жінок у політиці миротворчої діяльності» [Munch, Ingrid, and Aiko Holvikivi. “Saving the World, One Gender Training at a Time”, Policy Brief 5, Opportunities for Women in Peacekeeping Policy Series”], Женева: ДКЗС, 2021 р., <https://www.dcaf.ch/mowip-policy-series>.
- Код Мурад. «Код Мурад», 2022 р., <https://www.muradcode.com/murad-code>.
- Мерфі, М., Е. Фрейзер, Г. Лемб і Л. Арц. «Докази для дій: що допомагає запобігти сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом». Лондон: Міністерство закордонних справ, у справах Співдружності націй та розвитку Сполученого Королівства [Murphy, M., E. Fraser, G. Lamb and L. Artz. “Evidence for Action: What Works to Prevent Conflict-Related Sexual Violence”. London: FCDO], 2022 р., <https://www.sddirect.org.uk/sites/default/files/2024-04/14.%20CRSV%20Flagship%20Report.pdf>.

- Нордос, Рагнхільд і Дара Кей Кое. «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом», Річний огляд політичної науки 24, 2021 р. [Nordås, Ragnhild, and Dara Kay Cohen. "Conflict-Related Sexual Violence", Annual Review of Political Science 24, 2021] (11 травня 2021 р.): 193–211, <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102620>.
- Нордос, Рагнхільд і Роберт Нагель. «Триваюча нездатність припинити сексуальне насильство під час війни». [Nordås, Ragnhild, and Robert Nagel. "Continued Failure to End Wartime Sexual Violence"]. Осло: PRIO, 2018 р., <https://www.prio.org/publications/11122>.
- Офіс Генерального прокурора України, «Пам'ятка з розслідування СНПК», Київ, без дати <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pam-yatki-z-rozsliduvannya-snpk>.
- . «Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих та свідків воєнних та інших міжнародних злочинів», Київ, 11 квітня 2023 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text>.
- . «Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом», Київ, 2023 р., <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/specializovani-dokumenti>.
- . «Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023–2025 роки», Київ, 2023 р., <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategicnii-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazen-organiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vcinennya-miznarodnix-zlociniv-na-2023-2025-roki>.
- УВКПЛ в Україні, «Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації, 24 лютого – 15 травня 2022 року», 29 червня 2022 р., <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf>.
- Пуассоньє, Гіслен. «ЦАР: Як апеляційні судді спеціального кримінального суду ввели новачки та запропонували модель» Poissonnier, Ghislain. "CAR: How Special Criminal Court Appeal Judges Innovated and Proposed a Model", JusticeInfo.Net (blog), 1 вересня 2023 р., <https://www.justiceinfo.net/en/120988-car-special-criminal-court-appeal-judges-innovated-proposed-model.html>.
- Попіка, Ірина. «Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції» (Аналітичний центр «ЮрФем»), [Popika, Iryna. "Domestic Violence in 2023: Data and Trends", Analytical Centre JurFem], 22 квітня 2024 р., <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-2023/>.
- Прей, Емілі, Таня Домі та Кінсі Спірс. «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні: уроки Боснії та Герцеговини та варіанти політики для України, США та міжнародного співтовариства» [Prey, Emily, Tanya Domi and Kinsey Spears. "Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine: Lessons from Bosnia and Herzegovina and Policy Options for Ukraine, the United States,

and the International Community”], 2023 p., <https://newlinesinstitute.org/gender/conflict-related-sexual-violence-in-ukraine-lessons-from-bosnia-and-herzegovina-and-policy-options-for-ukraine-the-united-states-and-the-international-community/>.

Рібейро, Сара Ферро та Данае ван дер Стратен Понтоз. «Міжнародний протокол щодо документування та розслідування сексуального насильства під час конфлікту» [Ribeiro, Sara Ferro, and Danaé van der Straten Ponthoz. “International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict”], 2 видання. Лондон: Міністерство закордонних справ, у справах Співдружності націй та розвитку Сполученого Королівства, 2017 p., <https://www.gov.uk/government/publications/international-protocol-on-the-documentation-and-investigation-of-sexual-violence-in-conflict>.

Скельсбек, Інгер. «Сексуальне насильство під час війни: новий виклик для миротворчих операцій?» [Skjelsbæk, Inger. “Sexual Violence in Times of War: A New Challenge for Peace Operations?”], *International Peacekeeping* 8, № 2 (1 червня 2001 p.): 69–84. <https://doi.org/10.1080/13533310108413896>.

Спрік, Л., Гіблін, Дж., і Гілдер, А. (2022 p.). Роль миротворчих операцій ООН у реформуванні сектора безпеки та зв'язок із захистом цивільних осіб [Sprik, L., Giblin, J., & Gilder, A. (2022). The Role of UN Peace Operations in Security Sector Reform and the Relationship with the Protection of Civilians]. *Journal of International Peacekeeping*, 25(1), 33-60. <https://doi.org/10.1163/18754112-25010002>.

Верховний Суд України, «Пам'ятка щодо кваліфікації випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК)(для використання слідчими, прокурорами, суддями та правозахисниками у практичній діяльності)», без дати, https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/aktyal_pytan1_kks/.

Дії ООН проти сексуального насильства в умовах конфлікту. «Рамкова програма ООН щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом» [UN Action Against Sexual Violence in Conflict. “Framework for the Prevention of Conflict-Related Sexual Violence”], ООН, 2022 p., <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/09/auto-draft/202209-CRSV-Prevention-Framework.pdf>.

Департамент миротворчих операцій ООН, «Щорічні підсумки діяльності та належної практики щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, та реагування на нього з боку миротворчих місій ООН за 2021 рік» [UN Department of Peace Operations, “2021 Annual Summaries of Activities and Good Practices in Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence by United Nations Peacekeeping Missions”], ООН, 2022 p., <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/06/report/2021-annual-summaries-of-activities-and-good-practices-in-preventing-and-responding-to-conflict-related-sexual-violence-by-united-nations-peacekeeping-missions/DPO-2021.pdf>.

Департамент миротворчих операцій ООН, Департамент політичних та миротворчих справ, УВКПЛ та
Офіс Спецпредставниці ООН з питань СНПК. «Польові місії ООН: запобігання сексуальному
насилъству, пов'язаному з конфліктом, та реагування на нього» [UN DPO, DPPA, OHCHR and
OSRSG-SVC. "United Nations Field Missions: Preventing and Responding to Conflict-Related
Sexual Violence"], Нью-Йорк, 2020 р. [https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/
uploads/2020/02/DPO-DPPA-SRSG-SVC-OHCHR-Policy-on-Field-Missions-Preventing-and-
Responding-to-CRSV-2020.pdf](https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2020/02/DPO-DPPA-SRSG-SVC-OHCHR-Policy-on-Field-Missions-Preventing-and-Responding-to-CRSV-2020.pdf).

Офіс Спецпредставниці ООН з питань СНПК «Типові законодавчі положення та вказівки щодо
розслідування та судового переслідування сексуального насилъства, пов'язаного з
конфліктом» [UN Office of the SRSG Sexual Violence in Conflict, "Model Legislative Provisions and
Guidance on Investigation and Prosecution of Conflict-Related Sexual Violence"], 17 червня 2021
р., <https://www.stoprapenow.org/wp-content/uploads/2021/06/model-legislation17June.pdf>.

Рада Безпеки ООН, «Доповідь Міжнародної слідчої комісії щодо Малі» [UN Security Council, "Report
of the International Commission of Inquiry for Mali"], S/2020/1332 (29 січня 2021 р.), [https://
documents.un.org/doc/undoc/gen/n21/024/68/pdf/n2102468.pdf](https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n21/024/68/pdf/n2102468.pdf).

Генеральний секретар ООН. «Доповідь Генерального секретаря щодо повістки «Жінки, мир і безпека»,
Рада Безпеки ООН, 16 вересня 2015 р., [https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/
N15/283/03/PDF/N1528303.pdf?OpenElement](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/283/03/PDF/N1528303.pdf?OpenElement).

———. «Сексуальне насилъство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2023 р.». Нью-Йорк: ООН, 2023 р., [https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/
SG-REPORT-2023SPREAD-1.pdf](https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/SG-REPORT-2023SPREAD-1.pdf).

———. «Сексуальне насилъство, пов'язане з конфліктом: доповідь Генерального секретаря, 2024
р.». Нью-Йорк: ООН, 4 квітня 2024 р., [https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/
uploads/2024/04/report/report-of-the-secretary-general-on-conflict-related-sexual-violence/202404-
SG-annual-report-on-CRSV-EN.pdf](https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2024/04/report/report-of-the-secretary-general-on-conflict-related-sexual-violence/202404-SG-annual-report-on-CRSV-EN.pdf).

Рада Безпеки ООН, Резолюція 2467 (23 квітня 2019 р.) Документ ООН S/RES/2467.

ООН Жінки. «Прогрес жінок світу: у пошуках справедливості». [UN Women. "Progress of the World's
Women: In Pursuit of Justice"]. Нью-Йорк: ООН-Жінки, 2011 р., [http://www.unwomen.org/en/digital-
library/publications/2011/7/progress-of-the-world-s-women-in-pursuit-of-justice](http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2011/7/progress-of-the-world-s-women-in-pursuit-of-justice).

Вуд, Елізабет Джин. «Сексуальне насилъство, пов'язане з конфліктом, і політичні наслідки останніх
досліджень», [Wood, Elisabeth Jean. "Conflict-Related Sexual Violence and the Policy Implications
of Recent Research"], Міжнародний огляд Червоного Хреста 96, № 894 (червень 2014 р.): 457–
78, https://www.icrc.org/sites/default/files/review_article/file/irrc-894-wood.pdf.

Міністерство закордонних справ. «Міжнародна конференція в Гаазі щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом», веб-сторінка, Міністерство закордонних справ, 27 березня 2024 р., <https://www.government.nl/latest/weblogs/the-work-of-the-ministry-of-foreign-affairs/2024/international-conference-in-the-hague-on-conflict-related-sexual-violence>

Додаток 1: Список учасників експертного семінару

Реформування сектора безпеки та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: осмислення результатів процесу нарощування потенціалу у сфері ГЗН у мирний час, 10 жовтня 2024 р., Женева

1. Пані Самірату Абубакар Номео (Samiratu Aboubacar Nomaο), експертка ДКЗС з ґендерних питань, Нігер
2. Пані Шахзада Ахмад (Shahzada Ahmad), радниця з питань правосуддя, консультативна група з питань міжнародного сектора безпеки, ДКЗС
3. Докторка Меган Бастік (Megan Bastick), наукова співробітниця з ґендерних питань та безпеки, відділ ґендерних питань та безпеки, ДКЗС
4. Пані Енн Беннетт (Anne Bennett), тимчасово виконуюча обов'язки керівниці операційного департаменту ДКЗС
5. Пані Марго Боффі (Margaux Boffi), менеджерка програми, Відділ країн Африки на південь від Сахари, ДКЗС
6. Пані Сабін Буда Сідпавалемде (Sabine Bouda Sidpawalemdé), експертка ДКЗС з ґендерних питань, Буркіна-Фасо
7. Пані Сафіату Діалло Дrame (Safiatou Diallo Dramé), експертка з ґендерних питань, офіс ДКЗС у Бамако
8. Пані Євгенія Дорохова, менеджерка програми, операційний департамент ДКЗС
9. Пан Самуель Емонет (Samuel Emonet), виконавчий директор відділу швидкого реагування органів правосуддя
10. Пані Сесілія Ерколе (Cecilia Ercole), аналітикиня, проєкт підзвітності Шрі-Ланки, Управління Верховного комісара ООН з прав людини
11. Пані Агнешка Фаль Дутра Сантос (Agnieszka Fal Dutra Santos), координаторка досліджень, Женевський вищий інститут
12. Пані Мері-Люс Фіо Ніада (Mary-Luce Fiaux Niada), спеціалістка з тематичних програм міграції та захисту, Африканський відділ, Швейцарське агентство співробітництва в галузі розвитку, Федеральний департамент закордонних справ
13. Пані Крістіна Фінч (Cristina Finch), керівниця відділу ґендерних питань та безпеки ДКЗС
14. Пані Катрін Фішер (Katrin Fischer), програмна спеціалістка у справах Африки та Близького Сходу, Жіночий фонд миру та гуманітарної допомоги ООН
15. Пані Наталі Жандр (Nathalie Gendre), заступниця керівника відділу ґендерних питань та безпеки ДКЗС
16. Пані Тіна Гевіс (Tina Gewis), регіональна керівниця програм та розвитку Євразії, Geneva Call

17. Пані Марта Гіттоні (Marta Ghittoni), менеджерка програми, відділ ґендерних питань та безпеки ДКЗС
18. Пан Пол Грует (Paul Gruet), спеціаліст з проєктів, операційний департамент ДКЗС
19. Пані Ребекка Мікова (Rebecca Mikova), спеціалістка з проєктів, Відділ Європи та Центральної Азії, ДКЗС
20. Пан Ромен Казер (Romain Kaser), спеціаліст з проєктів, Відділ країн Африки на південь від Сахари, ДКЗС
21. Д-р Христина Кіт, Голова Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем»
22. Пані Сара Лахусін (Sara Lahoucine), старша спеціалістка з проєктів, Відділ Близького Сходу та Північної Африки, ДКЗС
23. Пані Дженніфер Ленґлейс (Jennifer Langlais), спеціалістка з прав людини – референтка у справах України, Управління Верховного комісара ООН з прав людини
24. Пані Алісія Маторрас (Alicia Matorras), спеціалістка з прав людини – референтка у справах України, Управління Верховного комісара ООН з прав людини
25. Доктор Елізабет Месок (Elizabeth Mesok), наукова співробітниця SNF PRIMA, дослідницька група з ґендерних питань, війни та безпеки, Центр ґендерних досліджень, Базельський університет
26. Пані Орнелла Модеран (Ornella Moderan), старший радник з питань РСБ у Сахелі та Західній Африці, ДКЗС
27. Пані Керолайн Орт (Caroline Ort), операційний директор TRIAL International
28. Пані Зулейка Пінієлла (Zuleyka Piniella), глобальний координатор Програми запобігання сексуальному насильству, МКЧХ
29. Пан Маттео Поліцці (Matteo Polizzi), спеціаліст з проєктів, відділ ґендерних питань та безпеки ДКЗС
30. Пані Алісія Понс (Alicia Pons), спеціалістка із прав людини, відділення прав жінок і ґендерних питань, Управління Верховного комісара ООН з прав людини
31. Професорка Ліз Прюґль (Liz Prügl), професорка міжнародних відносин/політології, Женевський вищий інститут
32. Пані Мадлен Ріс (Madeleine Rees), експертка з питань жінок, миру та безпеки
33. Пані Камілла Ріслер (Camille Risler), менеджерка програми, Фонд доктора Деніса Муквеге
34. Пані Хелена Родріґез (Helena Rodriguez), спеціалістка з питань політики у сфері верховенства права та правосуддя перехідного періоду, ООН-Жінки
35. Пані Дарія Росохата, юристка-аналітикиня, Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»
36. Пан Амір Салім (Amir Salim), радник Фонду миру імені Мартті Ахтісаарі
37. Пані Данає ван дер Стратен Понтхоз (Danae van der Straten Ponthoz), керівниця відділу міжнародної адвокації та політики Глобального фонду допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом
38. Пан Каллум Вотсон (Callum Watson), координатор із ґендерних питань, Small Arms Survey

DCAF Geneva Centre
for Security Sector
Governance

Дім Миру
Шемен Ежен-Ріго 2Е
CH-1202 Женева, Швейцарія

☎ +41 (0) 22 730 94 00

✉ info@dcaf.ch

🌐 www.dcaf.ch

